

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою Податкова та митна справа
на тему: **«Оподаткування прибутку банківських установ»**

Виконавець:

студентка 42 групи ФФБС

Коваленко Катерина Сергіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Волохова Ірина Семенівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ОДЕСА-2024

АНОТАЦІЯ

Коваленко К.С. «Оподаткування прибутку банківських установ»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «07072 Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Податкова та митна справа».

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У роботі розглядається економічна сутність оподаткування прибутку банківських установ, її особливості; розглянута нормативно-правова база оподаткування банківської діяльності в Україні; розкриті проблеми та перспективи оподаткування банків. Проведено аналіз надходження податку на прибуток банківських установ до державного бюджету України; розкриті результати регулюючого впливу прибуткового оподаткування банків в Україні; проаналізовані результати оподаткування прибутку діяльності АТ «А-Банку». На підстав вивчення іноземного досвіду оподаткування банківських установ проведено обґрунтування заходів реформування податку на прибуток банків в Україні.

Запропоновано: запровадження диференційованих ставок податку на прибуток банківських установ; встановлення підвищеної ставки податку на прибуток, якою варто оподатковувати високомаржинальні операції на фондових і валютних ринках, а також ризиковані операції; стимулювання кредитування банками реального сектору економіки тощо.

Ключові слова: податки, податок на прибуток, податкові надходження, оподаткування банків, доходи банків, видатки банків, прибутки банківських установ.

ANNOTATION

Kovalenko K.S. "Taxation of profit of banking institutions"

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty "07072 Finance, banking and insurance"

(code and name of specialty)

under the educational program "Tax and Customs Affairs".

(name of educational program)

Odesa National University of Economics. - Odesa, 2024.

The work examines the economic essence of banking institutions' profit taxation, its features; the normative and legal basis of taxation of banking activity in Ukraine is considered; revealed problems and prospects of taxation of banks. An analysis of income tax from banking institutions to the state budget of Ukraine was carried out; revealed the results of the regulatory impact of income taxation of banks in Ukraine; the results of taxation of the profit of "A-Bank" activities were analyzed. On the basis of the study of foreign experience of taxation of banking institutions, the justification of measures for reforming the income tax of banks in Ukraine was made.

It is proposed: the introduction of differentiated tax rates on the profit of banking institutions; establishment of an increased income tax rate, which should be taxed on high-margin operations on the stock and currency markets, as well as risky operations; stimulation of lending by banks to the real sector of the economy, etc.

Key words: taxes, income tax, tax revenues, taxation of banks, income of banks, expenses of banks, profits of banking institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	7
1.1. Оподаткування прибутку банківських установ: сутність та особливості	7
1.2. Нормативно-правова база оподаткування банківської діяльності в Україні	14
1.3. Проблеми та перспективи оподаткування банківської діяльності в Україні	20
РОЗДІЛ 2. ФІСКАЛЬНА ТА РЕГУЛЮЮЧА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК БАНКІВ В УКРАЇНІ	27
2.1. Аналіз надходження податку на прибуток банківських установ до державного бюджету України	27
2.2. Прибуткове оподаткування банків в Україні: результати регулюючого впливу	36
2.3. Аналіз результатів оподаткування прибутку діяльності АТ «А- Банку»	43
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК БАНКІВ В УКРАЇНІ	50
3.1. Іноземний досвід оподаткування банківських установ	50
3.2. Обґрунтування заходів реформування податку на прибуток банків в Україні	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Розвиток банківської системи залишається актуальною темою через своє ключове значення для економічного розвитку та фінансової стабільності. Він сприяє збільшенню пропозиції фінансових ресурсів та фінансових послуг, що є важливим чинником для забезпечення доступу до них для всіх верств населення. Банківська система може стимулювати інновації та технологічний розвиток шляхом інвестування у нові технології та цифрові рішення, що сприяє підвищенню ефективності та доступності фінансових послуг. Розвинена банківська система сприяє фінансовій стабільності, забезпечуючи ефективне управління ризиками та підтримуючи ліквідність у системі.

В умовах глобалізації економіки банківська система відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародних фінансових транзакцій та обслуговування міжнародної торгівлі. Останні фінансові кризи підкреслили важливість ефективного регулювання та нагляду за банківською системою для запобігання системним ризикам та збереження фінансової стабільності.

Проблеми оподаткування прибутку банків мають велику важливість як для самого сектору банків, так і для економіки загалом. Справедливе та ефективне оподаткування прибутку банків сприяє забезпеченню фінансової стабільності, оскільки це дозволяє їм накопичувати достатні резерви та капітал для забезпечення виплат зобов'язань у випадку стресових ситуацій або криз. Справедливе оподаткування забезпечує рівні умови конкуренції для всіх банків, уникаючи ситуацій, коли деякі установи можуть уникати оподаткування через податкові ухилення або використання податкових лазівок. Система оподаткування може використовуватися для стимулювання інвестицій та розвитку в банківському секторі, шляхом встановлення спеціальних податкових ставок для інвестицій або розвитку нових продуктів та послуг. Податкова політика може використовуватися для контролю за ризиками в банківській системі, включаючи ризики виникнення бульбашок на ринку нерухомості або інших активів. Крім того, податок на прибуток банків є важливим джерелом

доходу для державного бюджету, який використовується для фінансування різних соціальних та інфраструктурних програм.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість вирішення проблем оподаткування прибутку банків та впровадження ефективної та справедливої податкової політики, яка сприяє сталому розвитку фінансової системи та економіки загалом.

Метою дослідження є теоретизація системи оподаткування прибутку банківських установ, проведення аналітичного дослідження її фіскального та регулюючого ефектів та обґрунтування практичних рекомендацій її розвитку. З метою фактичної реалізації поставленої мети автором був поставлений та вирішений наступний перелік завдань:

- дослідити сутність та особливості оподаткування прибутку банківських установ;
- охарактеризувати нормативно-правову базу оподаткування банківської діяльності в Україні;
- виокремити проблеми та перспективи оподаткування банківської діяльності в Україні;
- проаналізувати надходження податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України;
- визначити результати регулюючого впливу прибуткового оподаткування банків в Україні;
- проаналізувати результати оподаткування прибутку АТ «А-Банку»;
- дослідити іноземний досвід оподаткування банківських установ;
- розробити та обґрунтувати заходи реформування податку на прибуток банків в Україні.

Інформаційною базою проведеного дослідження слугували законодавчі та нормативні документи України: Податковий кодекс України, Закон України «Про банки та банківську діяльність», постанови Національного банку України. Використані статистичні матеріали Національного банку України, Державної

служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України щодо оподаткування банківських установ. Використані наукові дослідження українських та зарубіжних учених відносно проблематики оподаткування прибутку банківських установ.

Об'єктом дослідження є економічні відносини між органами державної влади та банківськими установами відносно розрахунку та сплати в бюджет податку на прибуток.

Предметом дослідження є оподаткування прибутку банківських установ в Україні.

Методологічною основою дослідження є сукупність методів дослідження: загальнонаукових та специфічних: теоретизації та узагальнення (при дослідженні сутності та особливостей оподаткування прибутку банківських установ; під час виокремлення проблем та перспектив оподаткування банківської діяльності в Україні), аналізу та синтезу (при характеристиці нормативно-правової бази оподаткування банківської діяльності в Україні; при аналізі надходження податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України; при оцінці результатів регулюючого впливу прибуткового оподаткування банків в Україні; при аналізі результатів оподаткування прибутку «А-Банку»), графічного зображення даних, кореляційно-регресійного аналізу (при дослідженні залежності результативного показника та побудові трендових моделей задля прогнозування зростання доходів банківських установ, зростання надходження податку на прибуток від банківських установ до бюджетів усіх рівнів в Україні) тощо.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра має наступну структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (56 найменувань) та 2-х додатків на 3-х сторінках. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок. Робота містить 13 таблиць, 15 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ

БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1. Оподаткування прибутку банківських установ: сутність та особливості

Банківська діяльність відрізняється від інших видів діяльності через ряд специфічних особливостей та функцій, які вона виконує у суспільстві та економіці. По-перше, банки виконують функцію посередника між різними групами суспільства, допомагаючи передавати кошти від вкладників до позичальників та забезпечуючи доступ до різноманітних фінансових послуг, таких як кредити, депозити, перекази грошей тощо. По-друге, банки мають унікальну можливість аналізувати та оцінювати ризики відповідно до своєї діяльності. Вони використовують різноманітні фінансові інструменти та стратегії для зменшення ризиків, пов'язаних з кредитуванням та іншими фінансовими операціями. По-третє, банківські установи створюють гроші, надаючи кредити клієнтам, які перевищують їхні резерви. Це дозволяє збільшити обсяги грошей в обігу, що сприяє економічному зростанню. По-четверте, банки є ключовими учасниками у забезпеченні фінансової стабільності та ліквідності економіки. Вони надають фінансову підтримку під час кризових ситуацій та забезпечують ліквідність для виконання платежів та фінансування проектів. По-п'яте, ці установи підлягають високому рівню регулювання та нагляду з боку уряду та регуляторів через їхню значущу роль у фінансовій системі та важливість забезпечення стабільності. Ці особливості роблять банківську діяльність унікальною та важливою для економіки, та водночас ставлять перед ними певні виклики та відповідальність за забезпечення стабільності та надійності фінансової системи.

Економічна сутність податків з прибутків полягає в їхньому впливі на функціонування економіки та розподіл ресурсів. Основні наукові підходи щодо визначення економічної сутності податку на прибуток наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Основні наукові підходи щодо визначення економічної сутності
податку на прибуток**

Автори	Економічна сутність
Гуренко Т.О., Дерев'янко С.І.	У більшості європейських країн основним податком на прибуток є так званий корпоративний податок – це податок на фактично отриманий прибуток компаній усіх форм власності. Такий податок справляється в комплексі з податком на доходи від капіталу, який стягується з фізичних осіб безпосередньо при виплаті доходів з капіталу (дивідендів, відсотків).
Куць Т.В., Пікуля В.А.	Економічна сутність податку на прибуток підприємств розкривається через сукупність фінансових відносин між державою і платником податків з приводу вилучення частини прибутку у прямій залежності від його розміру з метою формування фінансової бази держави для виконання останньою своїх соціально-економічних функцій.
Кучер С.В.	Податок на прибуток – загальнодержавний прямий податок, який розподіляється платниками податку за встановленою законодавством ставкою з вираженого у грошовому виразі прибутку юридичних осіб, для покриття державою понесених перед суспільством витрат у зв'язку з виконанням нею соціально-економічних функцій.
Серкіна М.С.	Податок на прибуток – це прямий податок, який підприємства сплачують з прибутку, отриманого від реалізації продукції (робіт, послуг), нематеріальних активів, основних фондів, валютних цінностей, цінних паперів та інших видів фінансово-матеріальних цінностей, із прибутку від орендних операцій, роялті та від позареалізаційних операцій.
Суходоля М.В.	Податок на прибуток – це той податок, який використовується в структурній економічній політиці, а також може застосовуватися для підтримки стабілізаційної політики, оскільки він є ефективним засобом автоматичної стабілізації у кейнсіанському значенні, тобто його можна розглядати як активний інструмент макроекономічної політики, що є однією із його важливих позитивних ознак.
Ковач С.О.	Податок на прибуток – це прямий, загальнодержавний податок, який є основним бюджетоутворюючим податком.

Джерело: [3, 28, 29, 46, 48, 27].

Одним з основних завдань податків з прибутків є забезпечення державного бюджету необхідними фінансовими ресурсами для здійснення різних функцій, таких як: забезпечення громадських послуг, інфраструктури, соціальних програм тощо. Податки з прибутків можуть допомагати забезпечити фінансову стійкість держави, зменшуючи дефіцит бюджету та забезпечуючи необхідні фінансові ресурси для вирішення нагальних проблем та викликів. Податки з прибутків можуть використовуватися для стимулювання економічного зростання шляхом інвестицій у важливі сфери. Ці податки можуть бути використані для регулювання розподілу багатства у суспільстві, забезпечуючи більше грошей на соціальні програми, допомагаючи зменшувати соціальні нерівності. Вони можуть стимулювати підприємства до більш ефективного використання ресурсів шляхом оподаткування їхнього прибутку. Це може стимулювати інновації та продуктивність. Оподаткування банківських установ виконує кілька важливих функцій, які спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та ефективного функціонування банківської системи. Податки, сплачені банківськими установами, також є джерелом фінансування державних витрат. Ці ресурси можуть використовуватися для фінансування громадських послуг, соціальних програм, інфраструктури та інших державних потреб. Податки з прибутку банків можуть бути спрямовані на фінансування соціальних програм та проектів, що сприяють розвитку громади. Наприклад, ці кошти можуть використовуватися для зменшення банківської недоступності в сільських районах або для фінансування освітніх та медичних програм.

Податки використовуються як інструмент регулювання банківської діяльності. Наприклад, встановлення спеціальних податкових ставок або зборів може стимулювати банки до здійснення менш ризикованих операцій або до виконання визначених регуляторами стандартів капіталу та ліквідності. Податкове навантаження може впливати на фінансову стійкість банків. Високі податкові ставки зазвичай обмежують здатність банків накопичувати капітал та резерви, тим самим стимулюючи більш обережні фінансові стратегії.

Податки надають можливість урядові та регуляторам отримувати інформацію про фінансові операції та стан банківських установ. Це дозволяє забезпечити більшу прозорість та визначеність у фінансовому секторі.

Оподаткування прибутку банківських установ виконує цілий ряд функцій:

фіскальну,
стимулюючу,
ризикообмежувальну.

Фіскальна функція оподаткування прибутків банків реалізується через визначення розміру податкових ставок. Ставки корпоративного податку для банків, можуть відрізнятися від ставок для інших видів підприємств. Вищі ставки податку можуть бути застосовані до банків з метою компенсації їхньої специфічної ролі та ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю. Додаткові податки або збори можуть бути застосовані до банків для забезпечення додаткових фінансових ресурсів для державного бюджету або для компенсації ризиків, які банки становлять для фінансової системи. Також фіскальна політика може включати в себе різні податкові стимули або пільги для банків з метою стимулювання певних видів діяльності або сприяння певним економічним цілям. Наприклад, банки можуть отримувати податкові кредити за інвестиції в розвиток певних галузей економіки або за участь у соціальних програмах. При цьому фіскальна політика повинна бути регулярною та передбачуваною, щоб банки могли адекватно планувати свою діяльність і враховувати податкові зобов'язання у своїх стратегіях та бізнес-планах. Вона повинна бути гнучкою та адаптивною до змін у фінансовій ситуації та економічних умовах. Регулятори повинні бути готові вносити корективи у податкову політику для забезпечення стабільності фінансової системи.

Отже, фіскальна функція оподаткування банків грає важливу роль не тільки у формуванні бюджетних ресурсів держави, а й у формуванні фінансової поведінки банків та забезпеченні стійкості та ефективності фінансової системи в цілому.

Стимулююча функція оподаткування банків спрямована на стимулювання певних аспектів їх діяльності або забезпечити вплив на певні економічні процеси через податкові механізми. Відповідно, держава може встановлювати пільгові податкові ставки або знижувати податки для банків, які надають позики певним галузям економіки або певним категоріям клієнтів, таким як: малі підприємства або інноваційні стартапи. Це може стимулювати кредитування та сприяти економічному зростанню у конкретних секторах. Також оподаткування може бути використане для стимулювання інвестицій у розвиток виробничої інфраструктури (наприклад, дороги, залізниці, енергетика тощо). Банки можуть отримувати податкові пільги або знижені ставки, якщо їхні кредити спрямовані на такі проекти. Уряд також має можливість створювати пільгові податкові умови для банків, які активно підтримують соціальні програми та проекти (наприклад, програми житлового кредитування для молодих сімей або програми мікрокредитування для малозабезпечених груп населення тощо). Через оподаткування можна стимулювати інноваційну діяльність у фінансовому секторі, надаючи пільги або знижені податкові ставки для банків, які активно інвестують у нові технології та фінансові інновації. Також оподаткування можна налаштувати таким чином, щоб підтримувати розвиток малого бізнесу та підприємництва. Наприклад, банки можуть отримувати певні податкові переваги за підтримки малих підприємств через кредитування або інші фінансові послуги. Отже, стимулююча функція оподаткування прибутку банків передбачає податкові заходи, що стимулюють розвиток економіки, підтримують соціальні програми та сприяють інноваційному розвитку через вплив на фінансову діяльність банків.

Ризикообмежувальна функція оподаткування прибутку банків полягає у впливі податкової політики на фінансову поведінку банків з метою зменшення ризиків та підвищення стійкості фінансової системи. Високі податкові ставки або спеціальні податкові збори можуть стимулювати банки здійснювати менш ризиковані операції та підвищувати розміри капіталу та резервів. Це може зменшити ймовірність фінансових криз та збільшити стійкість банківської

системи. І тут податкові ставки мають бути встановлені таким чином, щоб зробити певні види ризикованих операцій менш привабливими для банків. Наприклад, вищі податкові ставки на операції з великим рівнем ризику можуть змусити банки переглянути свої стратегії інвестування. Податкові норми можуть включати в себе вимоги щодо звітності та прозорості фінансової інформації з боку банків. Це може допомогти регуляторам та інвесторам краще розуміти ризики, з якими стикаються банки, та приймати відповідні рішення.

Оподаткування також може бути спрямоване на стимулювання банків до впровадження більш ефективних систем управління ризиками. Наприклад, банки, які мають високий рівень ефективності управління ризиками, можуть отримувати певні податкові переваги.

В цілому, оподаткування прибутку банків може бути важливим інструментом для зменшення ризиків та підвищення стійкості фінансової системи шляхом стимулювання банків до більш обережної та ефективної фінансової політики.

Реалізація зазначених функцій виявляється у фіскальному та регулюючих ефектах, які ми маємо дослідити у наступному розділі цієї роботи.

Дослідження фіскального ефекту від оподаткування прибутку банку включає аналіз впливу податкових положень на фінансові результати банку та в цілому на економіку. Для цього необхідно здійснити збір фінансових даних банків, таких як: прибуток до оподаткування, обсяги кредитів та депозитів, капітал та інші фінансові показники. Це дозволить нам отримати загальне уявлення про фінансове становище банківських установ та їх діяльності. Далі доцільно визначити рівень оподаткування прибутку банку відповідно до діючих податкових законів та нормативів. Необхідно визначити особливості механізму оподаткування прибутків банків. Далі проводиться аналіз того, як оподаткування впливає на прибуток та капітал банку, як зменшується чистий прибуток внаслідок податкових зобов'язань та як у цілому впливає оподаткування на капіталовкладення та рентабельність. Варто також визначити, як оподаткування впливає на кредитування та залучення депозитів банків.

Податкові ставки можуть впливати на рішення про розмір кредитів та депозитів, а також на їхні умови та процентні ставки.

Варто також вирахувати загальний вплив оподаткування прибутку банків на економіку. Це може включати аналіз його впливу на кредитну доступність, інвестиції та споживчу активність. Порівняння результатів дослідження з альтернативними податковими моделями дозволить оцінити ефективність та економічний вплив різних підходів до оподаткування банків. Отже, дослідження фіскального ефекту оподаткування прибутку банківських установ вимагає комплексного аналізу фінансових даних, економічних взаємозв'язків та податкових положень з метою зрозуміти його повний вплив на банки та економіку в цілому.

Дослідження регулюючого ефекту від оподаткування прибутку банківських установ передбачає аналіз впливу податкових положень на фінансову поведінку банків та їхню діяльність з метою забезпечення стабільності та ефективності банківської системи. Тут варто провести аналіз впливу податкових положень на фінансові результати банківських установ. Слід почати з аналізу того, які податкові положення та механізми впливають на фінансові результати банків. Далі слід визначити, які податкові ставки, збори або пільги застосовуються до прибутку банків та його фінансових операцій. Наступним кроком є вивчення, як податкові положення можуть впливати на ризикованість активів та зобов'язань банківських установ. Наприклад, вищі податкові ставки на певні види активів можуть змусити банки зменшувати їхню концентрацію у портфелі. Розумно з'ясувати, як податкові положення можуть впливати на рівень капіталу та ліквідності банків. Високі податкові ставки або збори можуть зменшити їхній прибуток та їхню здатність накопичувати капітал та резерви. Наступним кроком є врахування загального впливу податкових положень на кредитну доступність та економічну стійкість. Вищі податкові ставки можуть збільшити вартість кредитів та обмежити доступність кредитів для підприємств та споживачів тощо.

Дослідження регулюючого ефекту від оподаткування прибутку банку вимагає комплексного аналізу впливу податкових положень на різні аспекти діяльності банку та їхній вплив на фінансову стійкість та ефективність банківської системи.

1.2. Нормативно-правова база оподаткування банківської діяльності в Україні

Ефективне перетворення податкових систем у русі одночасного узгодження інтересів платників податків та держави вбачається наразі необхідною умовою сучасного податкового регулювання, яке здійснюється органами державної влади усіх розвинутих країн світу. Неухильне поступове збільшення реального ВВП, зменшення обсягів тіньової економіки, зростання розмірів капітальних вкладень у вітчизняну економіку, створення умов стабільного розвитку інновацій у структурі національного виробництва, забезпечення раціонального використання природних та інших ресурсів, підвищення матеріального добробуту усіх мешканців країни – усе це основні цілі і держави, і господарюючих суб'єктів одночасно. Врешті решт, вони збігаються. Тому, ми розуміємо процес податкового регулювання і як складний та багатоаспектний, що використовує різного роду елементи оподаткування та оперує внутрішніми та зовнішніми відносинами у межах податкового механізму.

Загальне поняття податкового механізму розглядається як поєднання об'єктивних економічних відносин щодо фінансового забезпечення існування держави та суспільства через оподаткування суб'єктів господарювання за різними видами діяльності [6, с. 35].

Порівняно із господарюючими суб'єктами, які мають на меті виробництво товарів, надання різномірних послуг та виконання робіт, податковий механізм регулювання діяльності банківських установ повинен, і

фактично має суттєві особливості через важливість банківської діяльності для розвитку економіки країни.

Виходячи з теми нашого дослідження нас цікавить саме механізм оподаткування прибутку банків. Він регулюється Податковим кодексом України. Відповідно до його норм [41] з метою оподаткування банківської установи до складу доходів уналежнюють:

- проценти за кредитами, які надала банківська установа своїм клієнтам;
- проценти за кореспондентськими рахунками інших банківських установ;
- проценти цінних паперах, що придбані банком;
- комісію за кредитними та депозитними операціями банку;
- комісію за гарантіями, які надала своїм клієнтам банківська установа;
- плату за розрахунково-касове обслуговування юридичних та фізичних осіб;
- плату за інкасацію готівкових коштів;
- плату за перевезення цінностей клієнтів;
- доходи банківської установи по операціях із довірчого управління;
- доходи банківської установи по операціях із цінними паперами;
- доходи банківської установи по операціях із валютними цінностями;
- прибуток від операцій банківської установи з торгівлі цінними паперами;
- прибуток від проведених операцій з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів суб'єктам господарювання і фізичним особам;
- доходи від позитивних курсових різниць на залишки валютних цінностей;
- суми страхових резервів банківської установи, що виявилися надлишковими;
- суми прострочених та неповернутих заборгованостей банківської установи;
- доходи, які виникла внаслідок отриманих прав вимоги боргів третьої особи, доходи за факторинговими операціями;

- доходи банківської установи від реалізації майна, що знаходилося під заставою у банку і яке відчужується внаслідок невиконання своїх обов'язків перед цим банком його боржником;
- інші доходи від проведених банківських операцій;
- інші доходи від надання банківських послуг юридичним та фізичним особам банківською установою.

Проведене дослідження не буде повним без вивчення поглядів науковців на економічну сутність доходів, оскільки це широке поняття, яке може включати в себе різні аспекти економічної діяльності. Так, деякі економісти розглядають дохід як міру маржинальної користі, яку отримує людина або фірма від кожної додаткової одиниці виробництва або споживання. З цієї точки зору, дохід визначається не лише сумою грошей, але і відносним зростанням благополуччя чи користі [29]. Інші вчені дивляться на дохід як на оплату факторів виробництва, таких як: праця, капітал, земля тощо. З цієї точки зору, дохід визначається як винагорода за внесок у виробництво [28].

Деякі економісти визначають дохід як частку валового внутрішнього продукту, яку отримують різні суб'єкти економіки, такі як домогосподарства, підприємства та уряд [8]. Є погляди і на дохід через споживчі можливості, тобто через те, як багатство чи дохід дозволяє людині отримати різні блага та послуги [7]. Ціла низка економістів аналізують дохід з точки зору соціальної справедливості, досліджуючи розподіл доходів у суспільстві та його вплив на рівень нерівності [46].

Отже, різні науковці та експерти розглядають сутність доходів з різних точок зору, залежно від їх спеціалізації та підходу до вивчення цього питання. З економічної точки зору, дохід – це грошові потоки, які отримує особа, підприємство, установа або держава від різних джерел, таких як: зарплата, проценти, дивіденди, оренда, капітальні вигоди тощо. З точки зору оподаткування, дохід може визначатися як сума грошей, що підлягає оподаткуванню відповідно до податкового законодавства. Податки можуть

бути сплачені з різних видів доходу, таких як: зарплати, прибуток від бізнесу, капіталовкладення тощо.

З метою оподаткування прибутку банківських установ варто наряду із доходами вивчати витрати банків. Різні науковці та економісти розглядають економічну сутність витрат з різних точок зору. З точки зору класичної економіки, витрати - це грошові витрати на придбання товарів та послуг. Вони розглядаються як важливий елемент виробництва, оскільки зниження витрат може призвести до збільшення прибутку. У мікроекономіці витрати розглядаються як вартість використання ресурсів для виробництва товарів або послуг. Вони можуть включати заробітну плату, витрати на сировину, оренду, оплату послуг та інші ресурси [46].

У сфері операційного менеджменту витрати розглядаються як ресурси, витрачені на виробництво товарів або послуг. Вони досліджуються з точки зору оптимізації витрат для досягнення максимальної ефективності та прибутковості. З точки зору стратегічного менеджменту, витрати розглядаються як інвестиції, спрямовані на досягнення довгострокових цілей компанії. Вони можуть включати витрати на дослідження і розвиток, маркетингові витрати та інвестиції в нові технології [3].

З точки зору оподаткування, витрати розглядаються як витрати на виробництво товарів або послуг. Однією з основних принципів оподаткування є врахування витрат, необхідних для отримання прибутку, і забезпечення можливості списання цих витрат для обчислення оподаткованого прибутку. У багатьох системах оподаткування витрати можуть бути використані як основа для податкових відрахувань. Це означає, що певні види витрат можуть бути враховані для зменшення загальної суми оподатковуваного доходу. У багатьох розвинутих країнах витрати на дослідження та розвиток можуть бути враховані для отримання податкових пільг або інших форм стимулювання інновацій та технологічного прогресу.

У бухгалтерському обліку та складанні фінансових звітів витрати розглядаються як один з елементів, які враховуються при формуванні балансу

та звітів про прибуток і збитки. Ці витрати можуть бути враховані для обчислення оподатковуваного прибутку.

Податковий кодекс України регламентує, відповідно, і перелік витрат, на які банківські установи можуть зменшити оподатковуваний прибуток (вирахувати доходи за мінусом витрат) [41]. До складу витрат банківські установи можуть відносити:

- витрати банківських установ на сплату процентів за депозитами та одержаними кредитами;
- витрати банківських установ за кореспондентськими рахунками в інших банках;
- витрати банківських установ по операціях з коштами до запитання;
- витрати банківських установ за цінними паперами власної емісії;
- комісійні витрати за кредитними та депозитними операціями;
- витрати розрахунково-касового обслуговування банківської установи;
- витрати на інкасацію готівкових коштів;
- витрати за перевезення цінностей банку чи його клієнтів;
- витрати по операціях із послуг довірчого управління, які надані іншими банківськими установами;
- витрати по операціях із цінними паперами;
- витрати по операціях із валютними цінностями;
- збитки банківської установи від операцій з торгівлі цінними паперами;
- збитки банківської установи від проведених операцій з купівлі та продажу суб'єктам господарювання та громадянам іноземної валюти та банківських металів;
- від'ємні курсові різниці на залишки валютних цінностей банку;
- суми страхового резерву, який було сформовано банком відповідно до обсягів та ризиковості кредитного портфелю;
- розміри внесків банківською установою до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які передбачені законодавством;

- витрати, які виникли внаслідок отриманих прав вимоги боргів третьої особи, витрати за факторинговими операціями;
- витрати банківської установи від реалізації майна, що знаходилося під заставою у банку і яке відчужується внаслідок невиконання своїх обов'язків перед цим банком його боржником;
- інші витрати від проведених банківських операцій;
- інші витрати від надання банківських послуг юридичним та фізичним особам банківською установою.

Загальноприйнята економічна ідея полягає в тому, що прибуток - це різниця між доходами та витратами. Це означає, що прибуток виникає, коли доходи вищі, ніж витрати. Цей погляд дуже загальний і відображає базовий принцип економічного здоров'я підприємства чи установи, включаючи банківські.

Деякі науковці розглядають прибуток як ключовий фактор економічного зростання та розвитку. Прибуток може бути використаний для інвестицій в нові технології, дослідження та розвиток, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню продуктивності.

Багато бізнесменів та економістів розглядають прибуток як головний показник успішності бізнесу. Чим вищий прибуток, тим більше можливостей для розвитку, розширення та інвестування.

Частина науковців виокремлюють соціальну функцію прибутку, яка полягає в тому, що він може бути використаний для покращення умов праці та соціального захисту працівників, а також для внеску у соціальні програми та розвиток громад.

У контексті нашого дослідження прибуток використовується як основа для оподаткування, а також для регулювання економіки через механізми оподаткування прибутку, встановлення ставок податків та інших заходів.

У кінці 2023 року державною владою України було ухвалено Закон України від 21.11.2023 № 3474-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників

податків". Цим законодавчим актом було збільшено розмір ставки податку на прибуток банківських установ на 2023 рік до 50%. Також цим Законом України банкам за результатами 2023 року заборонили зменшувати податкові зобов'язання з податку на прибуток на суму збитків, яких банківська установа зазнала у попередніх податкових періодах (до 2023 року). Державна влада в особі органів державної податкової служби підрахувала, що додаткові фінансові ресурси, які отримує бюджет внаслідок збільшення ставки до 50% - це 24 млрд. грн. податку на прибуток, і ці платежі мали надійти вже у I кварталі 2024 року за результатами річного декларування одержаних прибутків банківськими установами у 2023 році.

Те, як змінювався розмір базової ставки оподаткування прибутку банківських установ можна прослідкувати за допомогою даних, наведених у таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Розмір базової ставки оподаткування прибутку банківських установ

	до 2023 року	за результатами 2023 року	за результатами 2024 року
Розмір базової ставки, %	18	50	25

У 2024 році передбачається оподатковувати прибуток банківських установ ставкою у розмірі 25% одержаних прибутків (перелічених доходів за мінусом перелічених витрат).

1.3. Проблеми та перспективи оподаткування банківської діяльності в Україні

Оподаткування банківської діяльності в Україні стикається з рядом вагомих проблем, які впливають на особливості виконання податками

фіскальної та регулюючої функцій. Особливо це стосується оподаткування прибутку банківських установ.

Варто на початку зосередитися на проблемі збиткової діяльності банківських установ, що має серйозний вплив на економіку та фінансову стабільність держави у цілому. Зазвичай, надання кредитів є одним з основних джерел доходу для банків. Однак, неплатоспроможність позичальників або недооцінка кредитних ризиків може призвести до збитків для банку. Тому, недостатнє управління ризиками, зокрема кредитним, процентним та ліквідністю, може призвести до неспроможності банку відшкодувати свої збитки та збанкрутування.

До збитків можуть призвести і низькі процентні ставки, або зменшити прибутковість банку, особливо якщо витрати на залучення коштів виявляються вищими, ніж доходи від кредитування. В деяких ринкових умовах конкуренція серед банків може призвести до зниження маржі, що також впливає на прибутковість.

Іноді банки можуть приймати нерішучі стратегії або розширювати свою діяльність у непідходящих напрямках, що може призвести до збитків.

Часом ми стикаємося із економічними кризами або існуванням несприятливої макроекономічної ситуації, іноді навіть війною. Це може призвести до зменшення віддачі на активи банку та зростання ризиків.

Розв'язання проблеми збиткової діяльності включає удосконалення стратегії управління ризиками, розробку ефективної кредитної політики, а також розвиток диверсифікованого портфеля продуктів та послуг. Також важливо мати ефективну систему контролю та управління, щоб вчасно виявляти та вирішувати проблеми, які можуть призвести до збиткової діяльності.

Проблема податкового навантаження на банки також має серйозний вплив на їхню діяльність та фінансову стабільність. Високі податкові ставки на прибуток можуть значно обтяжувати фінансові результати банку, зменшуючи його прибуток та забираючи частину коштів, які він може використовувати на

розвиток та інвестиції. У деяких випадках банки стикаються із подвійним оподаткуванням, яке виникає через несумісність податкових систем різних країн, де вони мають ділові операції або філії. Складність податкового законодавства зазвичай збільшує витрати на здійснення оподаткованої діяльності та ускладнює виконання податкових обов'язків, що створює додаткове адміністративне навантаження для банків. Якщо система оподаткування несправедлива, це призводить до того, що деякі банки оплачують надмірне податкове навантаження порівняно з іншими секторами економіки або з конкурентами у фінансовій сфері.

Розв'язання цих проблем включає реформу податкової системи для забезпечення більшої прозорості та простоти, а також перегляд податкових ставок та збільшення ефективності податкових програм. Також важливо враховувати потреби банків у фінансовій стабільності та можливості вкладати кошти в розвиток та інвестиції, щоб забезпечити загальний економічний розвиток.

Проблема відсутності податкових стимулів до розвитку банківських установ може виникати з різних причин і мати серйозний вплив на фінансову сферу та економіку в цілому. Відсутність податкових стимулів пригнічує інноваційний розвиток у банківському секторі, оскільки банки у такому випадку менш зацікавлені у впровадженні нових технологій, які можуть підвищити їхню ефективність та конкурентоспроможність. Відсутність податкових стимулів до розвитку ускладнює доступ банків до необхідного капіталу для інвестицій у розвиток нових продуктів та послуг, розширення мережі філій чи впровадження нових технологій. Без податкових стимулів банки можуть мати обмежені можливості для накопичення резервів та забезпечення фінансової стійкості, особливо в умовах економічної нестабільності або фінансової кризи. Відсутність податкових переваг також робить банки менш конкурентоспроможними на ринку порівняно з іншими фінансовими установами, що мають доступ до таких стимулів. Банки

виконують ключову роль у фінансуванні економічного розвитку, і відсутність податкових стимулів може пригнічувати їхню здатність до цього.

Для вирішення цих проблем можуть бути запроваджені різноманітні податкові заходи, такі як: зниження податкових ставок на деякі види діяльності, надання податкових кредитів за інвестиції у нові технології та інновації, а також спрощення податкового законодавства, щоб полегшити виконання податкових обов'язків для банків. Також важливо враховувати специфіку банківської діяльності та їхню роль у економіці при розробці податкової політики.

Наразі дуже гострою залишається проблема відсутності податкових стимулів до кредитування реального сектору економіки банками. Це має серйозні наслідки для економічного розвитку. Без податкових стимулів банки менш зацікавлені в наданні кредитів підприємствам реального сектору економіки, що може обмежити їхні можливості для розвитку, розширення та інновацій. Без достатнього фінансування виробників зменшаться темпи економічного зростання, оскільки підприємства не матимуть достатніх ресурсів для інвестицій у виробництво, нові технології та інфраструктуру. Підприємства в країнах, де відсутні податкові стимули до кредитування, як правило, відстають від конкурентів з інших ринків, де такі стимули існують, що може призвести до втрати конкурентної переваги. Також без необхідного фінансування підприємства можуть бути обмежені у можливостях для розширення виробничих потужностей, модернізації та впровадження нових технологій, а це, у свою чергу, призведе до зменшення їхньої ефективності та конкурентоспроможності. Відсутність доступного кредитування від банків також може призвести до зростання ролі тіньового сектору економіки, де умови фінансування можуть бути менш прозорими та ризикованими.

Для розв'язання цієї проблеми можуть бути вжиті різноманітні заходи, такі як: встановлення податкових стимулів для банків, які активно кредитують реальний сектор економіки, а також розробка програм фінансування та гарантій для підприємств, спрямованих на стимулювання інвестицій та розвитку. Також

важливо вдосконалювати регулюючу та наглядову діяльність з метою сприяння кредитуванню реального сектору економіки та забезпечення стабільності фінансової системи.

Далі зосередимося на дуже актуальній проблемі для сьогодення - проблемі зростання ризиків діяльності банків. Одним з основних ризиків для банків є неплатоспроможність позичальників. Якщо позичальники не повернуть кредити, банки можуть зазнати значних збитків та навіть стати неплатоспроможними. Також недостатність ліквідності може призвести до того, що банк не зможе вчасно задовольнити потреби своїх вкладників або виплатити свої зобов'язання. На доходи банку від процентних вкладів та кредитів можуть вплинути і зміни в рівні процентних ставок, а це призводить до нестабільності фінансових результатів. Також банки, які здійснюють міжнародну діяльність, піддаються ризику зміни валютних курсів, що може вплинути на їхні фінансові результати та капітал.

Зміни в законодавстві та регулюючі вимоги можуть створити додаткові витрати для банків та обмежити їхні можливості для розвитку та прибутковості. Ризики, пов'язані з внутрішніми процесами та системами банку, такі як: технологічні відмови, кібератаки або людські помилки, також можуть призвести до збитків та втрати довіри клієнтів.

Розв'язання проблеми зростання ризиків діяльності банків може включати в себе: вдосконалення систем управління ризиками, диверсифікацію портфеля активів та диверсифікацію джерел фінансування, а також регулярний моніторинг та оцінку ризиків. Також важливо забезпечити ефективний нагляд та регулювання з боку фінансових органів, щоб забезпечити стабільність фінансової системи в цілому.

Проблема неефективного податкового контролю за банківськими установами також може мати серйозні наслідки для фінансової стабільності та ефективності податкової системи. Неефективний податковий контроль призводить до великих втрат для бюджету через недооподаткування або уникання сплати податків банками. Відсутність ефективного контролю може

дозволити банкам здійснювати фінансові операції, які порушують податкове законодавство або створюють ризики для фінансової стабільності. Якщо банки відчують, що податковий контроль неефективний, це може підірвати довіру до фінансової системи та створити ризики для стабільності фінансових ринків.

Неякісний податковий контроль може призвести до нерівності в оподаткуванні між банками, що може створювати недовіру до податкової системи та сприяти корупції. Такій досвід, до речі, в Україні існує, що підтверджується наведеними у додатку А даними щодо обсягів прибутків банківських установ за типом власника.

Для вирішення цих проблем необхідно зміцнити систему податкового контролю, включаючи підвищення кваліфікації податкових інспекторів, розвиток технологічних засобів контролю та забезпечення ефективного співробітництва між податковими органами та банками. Також важливо встановити жорсткі санкції для порушень податкового законодавства та підтримувати прозорість у діяльності податкових органів.

Наведені проблеми в цілому зменшують надходження фінансових ресурсів у вигляді податку на прибуток до бюджетів, ускладнюють фінансову діяльність банків, знижують їхню прибутковість, що, врешті решт, призводить до зменшення кредитних ресурсів на функціонування та розвиток економіки.

Держава надала можливостей банкам отримати у 2023 році надприбутки. Найбільші десять банків за розміром прибутку у 2023 році наведені на рисунку 1.1. Вони сумарно склали у 7 разів більше, ніж у 2022 році. Відповідно, витративши багато фінансових ресурсів держави, державна влада із запізненням приймає рішення повернути ці гроші до бюджету держави попереднім числом, навіть не звертаючи увагу на свої обіцянки напередодні 2023 фінансового року оподатковувати прибуток за базовою ставкою – 18%.

Держава задля мобілізації кредитних ресурсів запроваджувала депозитні сертифікати, які видавалися банку, у тому випадку, коли під досить високі процентні ставки установа свої фінансові ресурси перерахувала до резервів Національного банку України. Перераховувати дозволялося на будь-який

термін, навіть можна було робити добове вкладення грошей за операцією "овернайт". Таким чином банки добре заробляли, розміщуючи протягом 2023 року свої ресурси на депозитних рахунках НБУ за процентними ставками на рівні 15 – 25% річних. Такі вклади в НБУ дозволили суттєво збільшити, відповідно, ліквідність банківської діяльності, яка переважно формувалася за рахунок депозитних сертифікатів Національного банку України і власних резервів банківських установ.

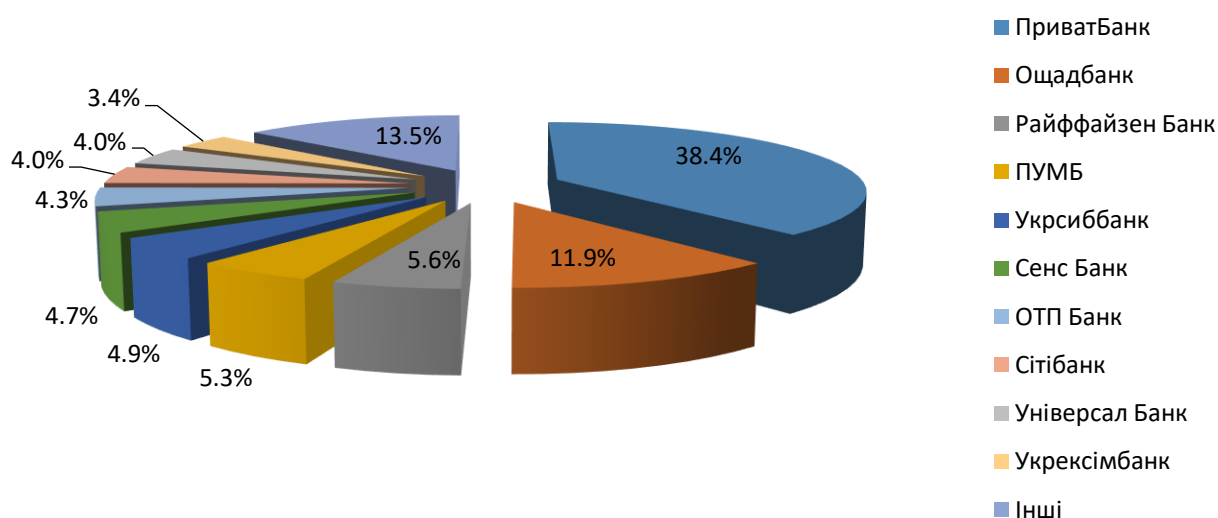

Рис. 1.1. Найбільші десять банків за розміром прибутку у 2023 році

Загальна банківська ліквідність в Україні зросла за 11 місяців 2023 року на 424 млрд. грн., або на 80%. За 2023 рік зростання відбулося вдвічі. Тільки у грудні 2023 року вона збільшилася на 14%, або на 115 млрд. грн. Такі позитивні зрушення не були викликані кредитами у реальну економіку, а зростання здійснилося через високу облікову ставку Національного банку України та розміщення депозитних сертифікатів НБУ. Зазначені сертифікати станом на 1 січня 2024 року формували вже 65%, або 620 млрд. грн. активних операцій банківських установ.

РОЗДІЛ 2

ФІСКАЛЬНА ТА РЕГУЛЮЮЧА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз надходження податку на прибуток банківських установ до державного бюджету України

Податок на прибуток банківських установ є одним з головних джерел доходу для бюджету держави. Збираючи цей податок, уряд одержує можливість забезпечити фінансування для різних програм та послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальні заходи та інфраструктуру. Податок на прибуток може також використовуватися для регулювання банківської системи. Наприклад, уряд може встановлювати спеціальні податкові ставки або знижувати податкове навантаження на банки в залежності від їхньої ролі у економіці, рівня кредитування тощо. Шляхом встановлення спеціальних податкових ставок або відстрочки сплати податку на прибуток банки можуть стимулюватися до здійснення інвестицій у розвиток економіки. Наприклад, банки можуть отримувати податкові пільги за кредитування малих підприємств або інвестування у сферу інновацій. Податок на прибуток також може стимулювати банки до збереження фінансової дисципліни та управління ризиками. Відповідальне управління фінансами може призвести до збільшення прибутку банків, що в свою чергу призведе до збільшення податкових надходжень у бюджет. Отже, податок на прибуток банківських установ має значний вплив на фінансову систему країни та економічний розвиток в цілому.

Податок на прибуток переважно надходить до Державного бюджету України. У повному обсязі сплачують державні банки. Щодо приватних комерційних банків, то податок на прибуток від їхньої діяльності зараховується також у невеликому обсязі до місцевого бюджету.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України представлена на рис. 2.1.

З рисунку можна зробити висновок, що у 2023 році до Державного бюджету України надійшло 12 790,7 млн. грн. податку на прибуток банківських установ, а це на 1636,1 млн. грн. перевищує надходження попереднього року.

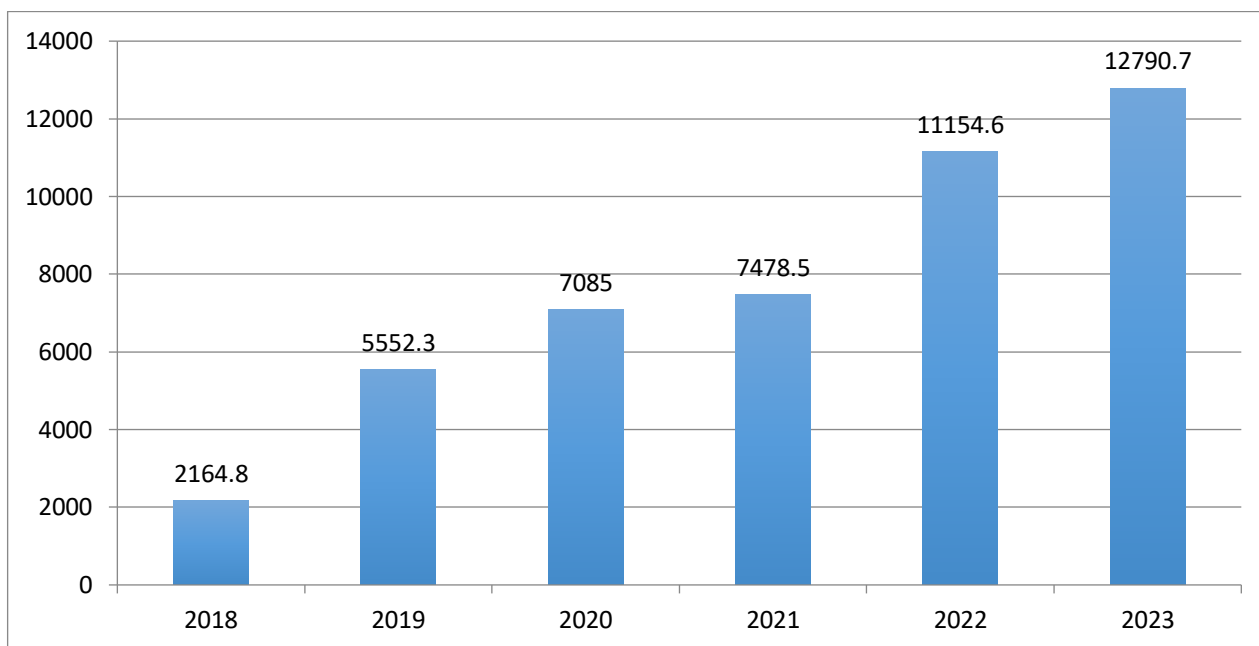

Рис. 2.1. Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України, млн. грн.

Джерело: [12, 13].

Аналіз виконання доходної частини Державного бюджету України, наведений в таблиці 2.1 показує різні темпи зростання надходжень податку на прибуток банківських установ, темпи зростання податкових надходжень Державного бюджету України, темпи зростання надходжень податків на доходи, податків на прибутки до центрального бюджету країни та темпи зростання надходжень податку на прибуток підприємств.

Так, найбільший темп зростання надходжень податку на прибуток банківських установ спостерігався у 2019 році, у той час, коли загальний приріст надходжень податку до Державного бюджету складав лише 10,9%. У 2022 році, коли податкові надходження Державного бюджету, надходження податків на доходи, податків на прибутки скоротилися, темп зростання надходжень податку на прибуток банківських установ був високим – 148,0%. У 2023 році темп зростання надходжень податку на прибуток банківських установ

сягав 115,3%, а це на 32,7 відсоткових пункти нижче показника попереднього року.

Таблиця 2.1

Аналіз виконання доходної частини Державного бюджету України

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на прибуток банківських установ, млрд. грн.	2,2	5,6	7,1	7,5	11,1	12,8
Темп зростання надходжень податку на прибуток банківських установ, %	-	254,5	126,8	105,6	148,0	115,3
Податкові надходження, млрд. грн.	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8	1203,5
Темп зростання податкових надходжень, %	-	106,1	106,4	130,1	85,8	126,7
Податки на доходи, податки на прибутки, млрд. грн.	188,6	217,0	226,0	285,3	265,5	350,8
Темп зростання надходжень податків на доходи, податків на прибутки, %	-	115,1	104,1	126,2	93,1	132,1
Податок на прибуток, млрд. грн.	96,9	107,1	108,7	147,8	117,0	143,8
Темп зростання надходжень податку на прибуток, %	-	110,9	101,5	135,9	79,2	122,9

Джерело: [13].

Темп зростання надходжень податку на прибуток до державного бюджету, порівняно із показником минулого року суттєво зріс на 43,7 відсоткових пункти та склав 122,9%. Значно зросли і загальні надходження податків на доходи, податків на прибутки – на 39,0 відсоткових пункти до рівня 132,1%. Зростав і загальний обсяг надходжень податків до Державного бюджету України.

Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України за 2018 – 2023 роки наведена на рисунку 2.2. Варто зазначити, що питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України за досліджуваний період суттєво зросла. У 2018 році вона складала лише 0,286% усіх податкових надходжень Державного бюджету України. У наступному році питома вага вже суттєво збільшилася відповідно до темпів зростання

надходжень податку на прибуток банківських установ та податкових надходжень Державного бюджету. У 2020 році питома вага податку збільшилася до 0,832%, а у наступному році скоротилася до 0,676%.

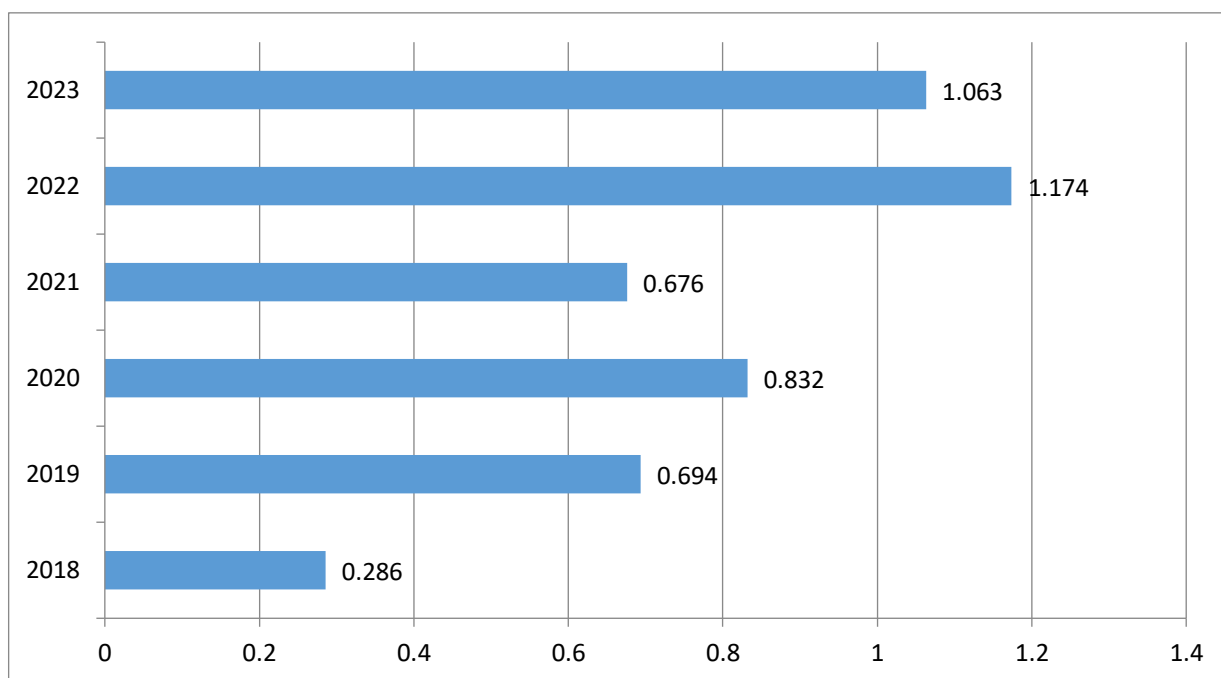

Рис. 2.2. Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України, %

Джерело: [13, 15].

Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України у 2022 році суттєво збільшилася – у 4,1 рази порівняно із показником 2018 року. У наступному році показник досяг рівня 1,063% податкових надходжень Державного бюджету.

Питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України від прибуткового оподаткування наведена на рис. 2.3. Аналіз показує зростаючу динаміку: у 2018 році показник був мінімальним за весь період дослідження, який поступово зростав.

Незначного скорочення він зазнав у 2021 році через сповільнення ділової активності банків, які втрачали заробітки внаслідок локдауну. У 2022 та 2023 роках у важкі часи воєнного стану показник продовжив зростання та досяг свого максимуму у 2022 році - 4,202% податкових надходженнях Державного

бюджету України від прибуткового оподаткування. У 2023 році питома вага податку на прибуток банківських установ скоротилася до 3,646%. Такі коливання показника все ж дають нам можливості його прогнозування на майбутнє за лінійною моделлю.

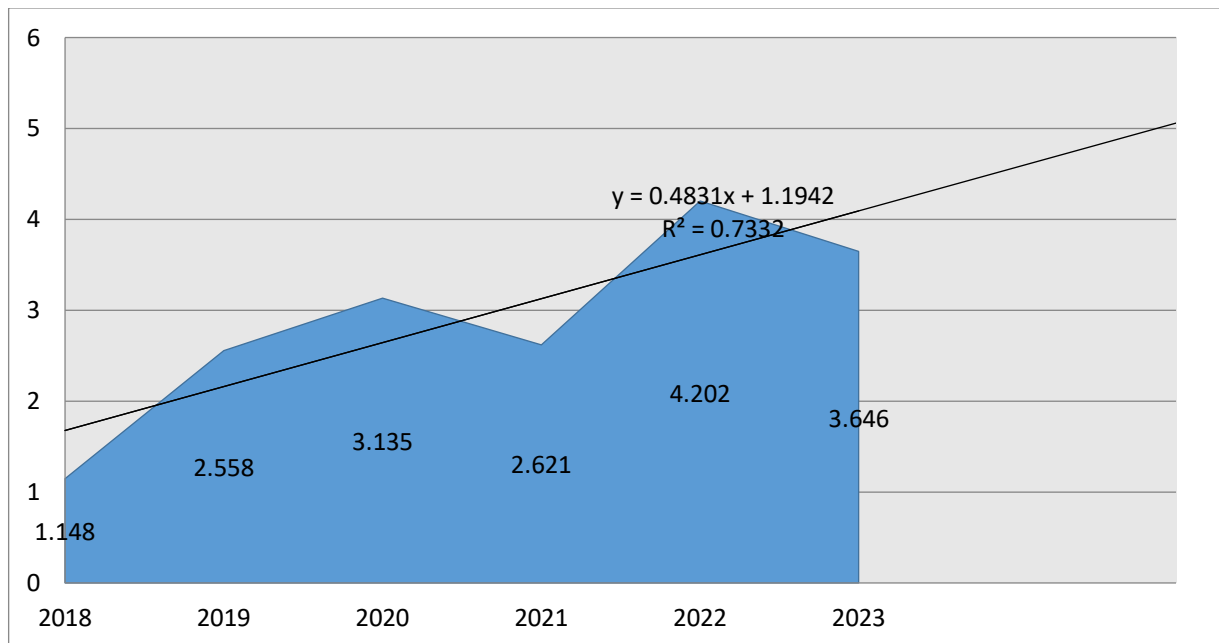

Рис. 2.3. Питома вага податку на прибуток банківських установ у надходженнях Державного бюджету України від прибуткового оподаткування, %

Джерело: [13, 15].

Питома вага банківських установ у надходженнях податку на прибуток до Державного бюджету України за 2017 – 2023 роки проаналізована на рисунку 2.4.

Відповідно до попередніх проаналізованих тенденцій зростає роль банківських установ в оподаткуванні прибутку. Якщо у 2017 році банківські установи складали лише 2,6%, то у 2019 році – вже 5,2% загального обсягу платежів податку на прибуток до Державного бюджету від усіх платників.

Питома вага банківських установ у надходженнях податку на прибуток до Державного бюджету України від фінансових установ наведена на рисунку 2.5.

І тут ми можемо побачити тенденцію зростання питомої ваги банків, які перехоплюють місце страхових компаній щодо формування Державного

бюджету України за рахунок надходжень податку зі своїх прибутків. І якщо частка банківських установ у 2018 році складала лише 62%, то у 2023 році вона зросла до 80%.

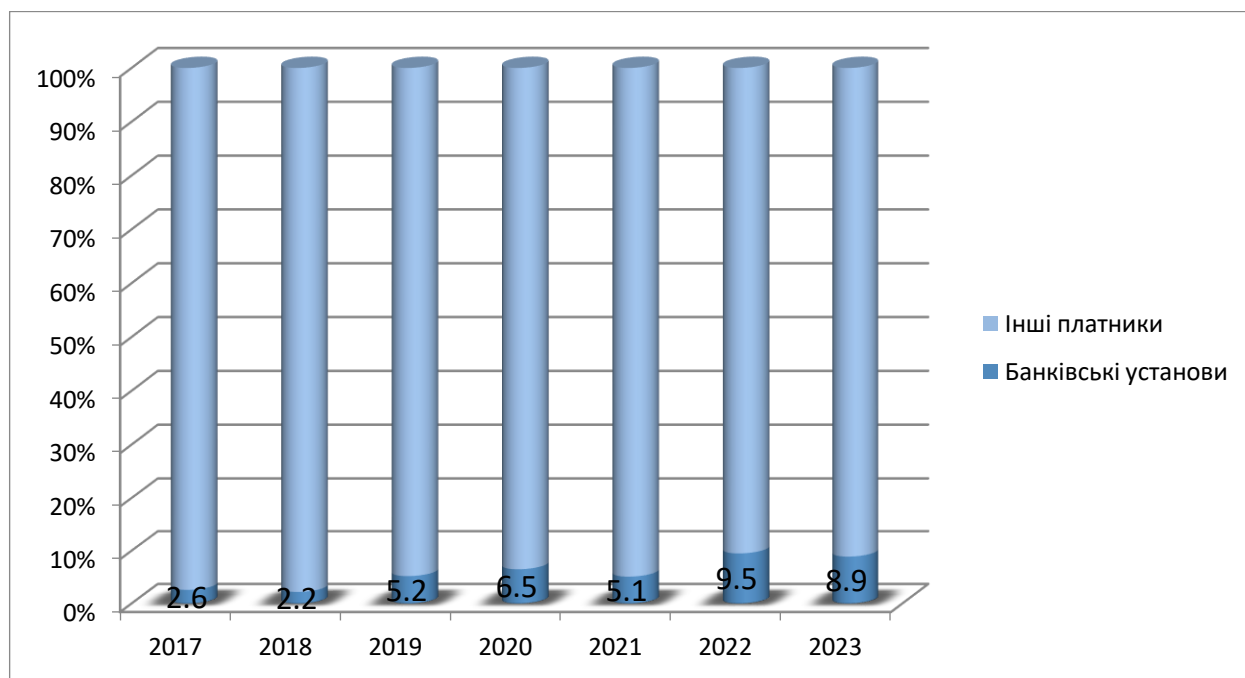

Рис. 2.4. Питома вага банківських установ у надходженнях податку на прибуток до Державного бюджету України, %

Джерело: [13, 14].

Стосовно інших фінансових установ, їхня частка у загальній сумі сплат податку до Державного бюджету України протягом усього періоду, що аналізується, залишалася невисокою – на рівні 4 – 2,5%%.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України, у % до ВВП наведена на рисунку 2.6.

Ми розрахували, що у 2022 році надходження податку на прибуток від банківських установ складала незначний розмір - 0,215% ВВП, а це є майже максимальне значення впродовж 2018 – 2022 років. Мінімального значення показник набував у 2018 році – 0,061% ВВП. Невисоким рівнем було пререозподілення ВВП через прибуткове оподаткування банків у 2021 році - 0,137%.

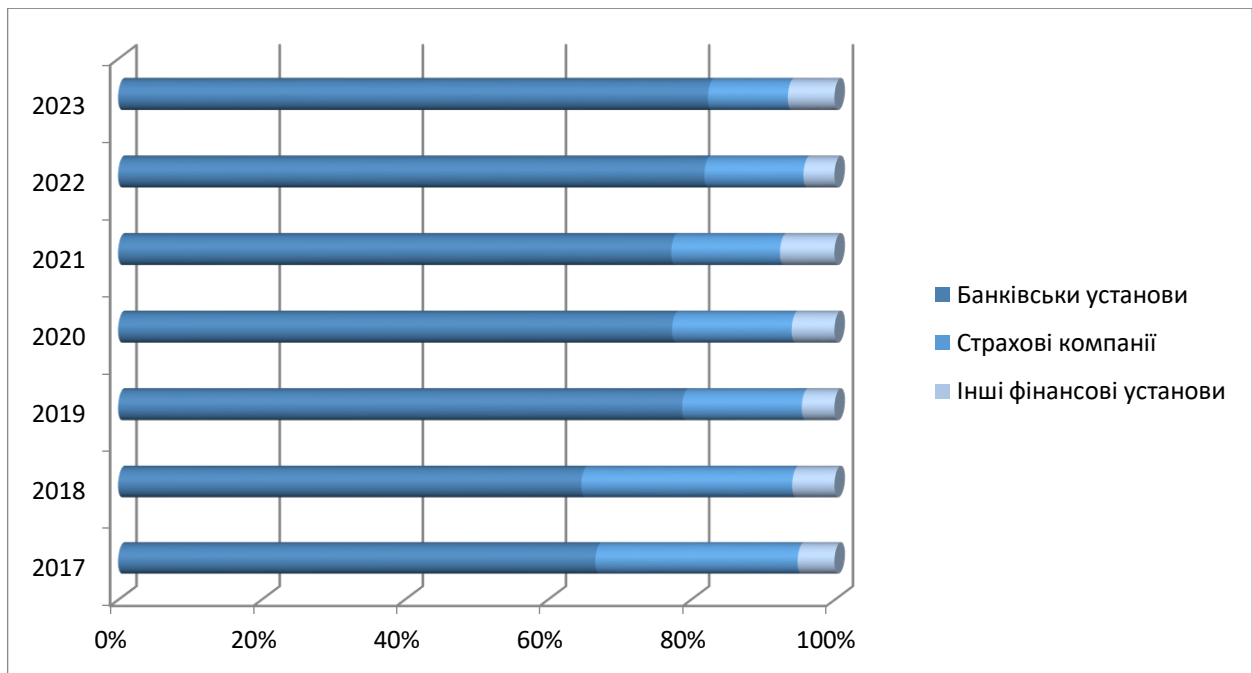

Рис. 2.5. Питома вага банківських установ у надходженнях податку на прибуток до Державного бюджету України від фінансових установ, %

Джерело: [13, 12].

У 2023 році надходження податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України склали 0,2220% рівня номінального ВВП.

Банківські установи приватного сектору економіки сплачують податок на прибуток також до місцевих бюджетів. Це обласні бюджети, куди зараховується 10% усіх сплачених сум податку.

Динаміка надходжень податку на прибуток від банківських установ до місцевих бюджетів наведена на рисунку 2.7.

У 2018 році до місцевих бюджетів було перераховано банками 246,9 млн. грн. податку на прибуток. У наступному році ця сума суттєво зросла – до 617,6 млн. грн., або в 2,5 рази. З 2020 року зростання надходжень податку на прибуток від банківських установ сповільнилося до 127,6% порівняно із попереднім роком. У 2021 році темп зростання склав лише 106% та виявився самим незначним за увесь період 2018 – 2023 років.

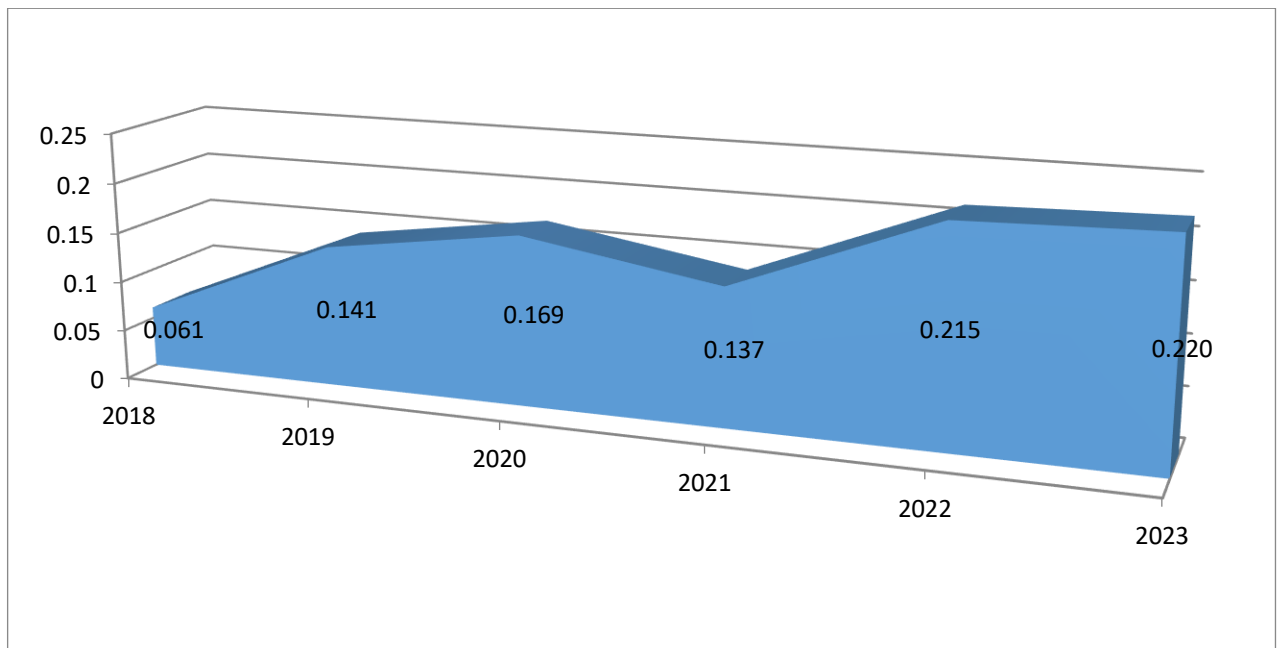

Рис. 2.6. Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до Державного бюджету України, у % до ВВП

Джерело: [13, 14, 15].

У 2022 році до місцевих бюджетів надійшло 1240,0 млн. грн. податку на прибуток, які були сплачені банківськими установами. Порівняно із попереднім роком темп зростання склав 148,4% та виявився найбільшим за чотири останніх років. У наступному році банками було сплачено 1421,6 млн. грн. до місцевих бюджетів, а це на 181,6 млн. грн. більше результату 2023 року.

Структура надходжень податку на прибуток до місцевих бюджетів України у розрізі платників наведена в таблиці 2.2.

На долю податку на прибуток банківських установ протягом усього періоду 2018 – 2023 років приходилося від 2,1% до 5,0% загального обсягу сплаченого податку. У 2023 році – це 5,0% – максимальна питома вага. У 2022 році, коли ми спостерігали суттєве збільшення обсягів сплаченого податку, питома вага його навіть зменшилася на 0,1 відсоткових пункти. У 2019 році за попереднім рисунком ми зробили висновок про найбільше зростання сплат податку на прибуток до місцевих бюджетів України саме банківськими установами.

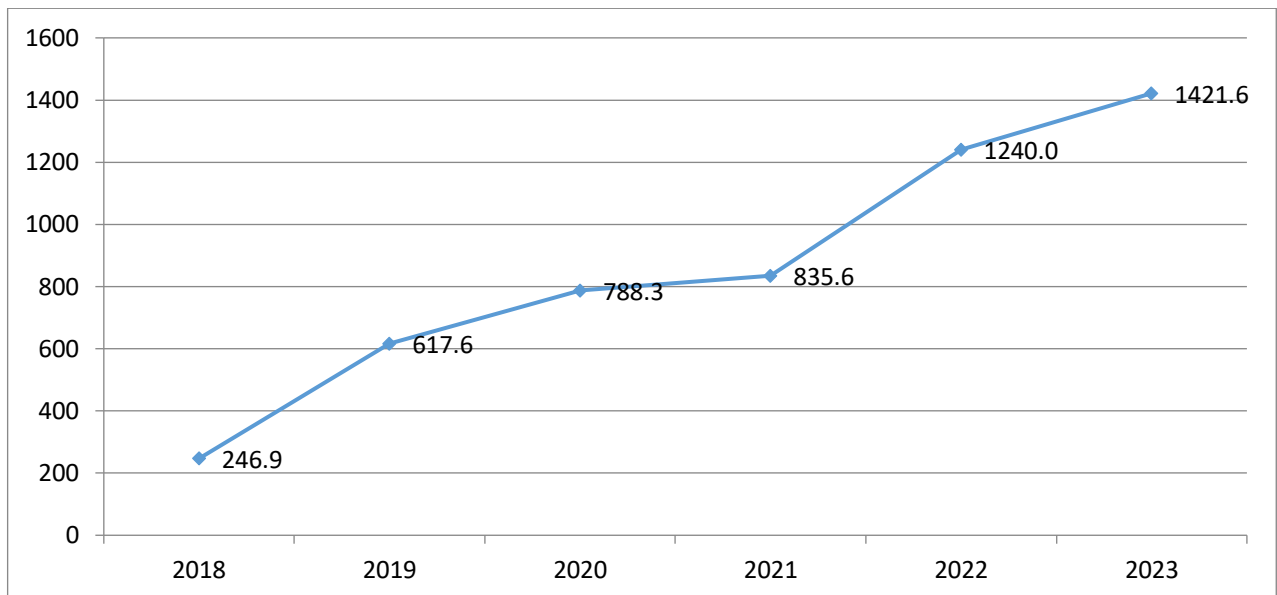

Рис. 2.7. Динаміка надходжень податку на прибуток від банківських установ до місцевих бюджетів, млн. грн.

Джерело: [12].

Досліджуючи структуру надходжень податку на прибуток до місцевих бюджетів України у розрізі платників, наведену в таблиці 2.2, ми бачимо зростання питомої ваги банківських установ з 2,1% до 3,2%.

Таблиця 2.2

Структура надходжень податку на прибуток до місцевих бюджетів України (у розрізі платників),%

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на прибуток банківських установ	2,1	3,2	3,2	4,5	4,4	5,0
Податок на прибуток страхових компаній	0,6	0,4	0,8	1,1	1,2	0,2
Податок на прибуток інших фінансових установ	0,1	0,1	0,05	0,05	0,04	0,03
Податок на прибуток інших підприємств, установ та організацій	97,2	96,3	95,95	94,35	94,36	94,77
Всього надходжень податку на прибуток	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: [12].

У 2020 році частка податку на прибуток банківських установ залишилася незмінною, а у 2021 році суттєво збільшилася на 1,3 відсоткових пункти.

2.2. Прибуткове оподаткування банків в Україні: результати регулюючого впливу

Податок на прибуток банків, як ми вже зазначали, має також важливу регулюючу роль у функціонуванні банківської системи і економіці в цілому. Уряд може використовувати податкові ставки як інструмент для стимулювання або стримування кредитування. Зниження податкового тиску на прибуток може стимулювати банки надавати більше кредитів підприємствам та споживачам, що може підтримати економічне зростання країни. Навпаки, підвищення податкових ставок може зменшити кредитування та знизити ризики перенасиченості кредитами. Податок на прибуток може впливати на фінансову стабільність банків. Наприклад, високий податковий тиск може зменшити банківські прибутки і, відповідно, збільшити ризик неплатоспроможності банків. З іншого боку, низькі податкові ставки можуть сприяти накопиченню капіталу та підвищити стійкість банків до фінансових стресів. Податок на прибуток може впливати на розподіл ризиків у банківській системі. Наприклад, застосування спеціальних податкових ставок для різних типів банків може сприяти диференціації та диверсифікації банківських портфелів та зменшенню системного ризику. Шляхом встановлення податкових пільг або збільшення відстрочки сплати податку на прибуток для інноваційних проєктів, уряд може сприяти стимулюванню інновацій у банківській сфері, що може покращити ефективність та конкурентоспроможність системи в цілому. Отже, податок на прибуток банків є важливим інструментом регулювання банківської системи та фінансової стабільності в країні.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до бюджетів усіх рівнів в Україні наведена на рисунку 2.8. Відповідно, ми бачимо, що у 2023 році банками було сплачено 14 212,3 млн. грн. податку на

прибуток, який, як ми вже з'ясували у попередньому параграфі надходить переважно до Державного бюджету України.

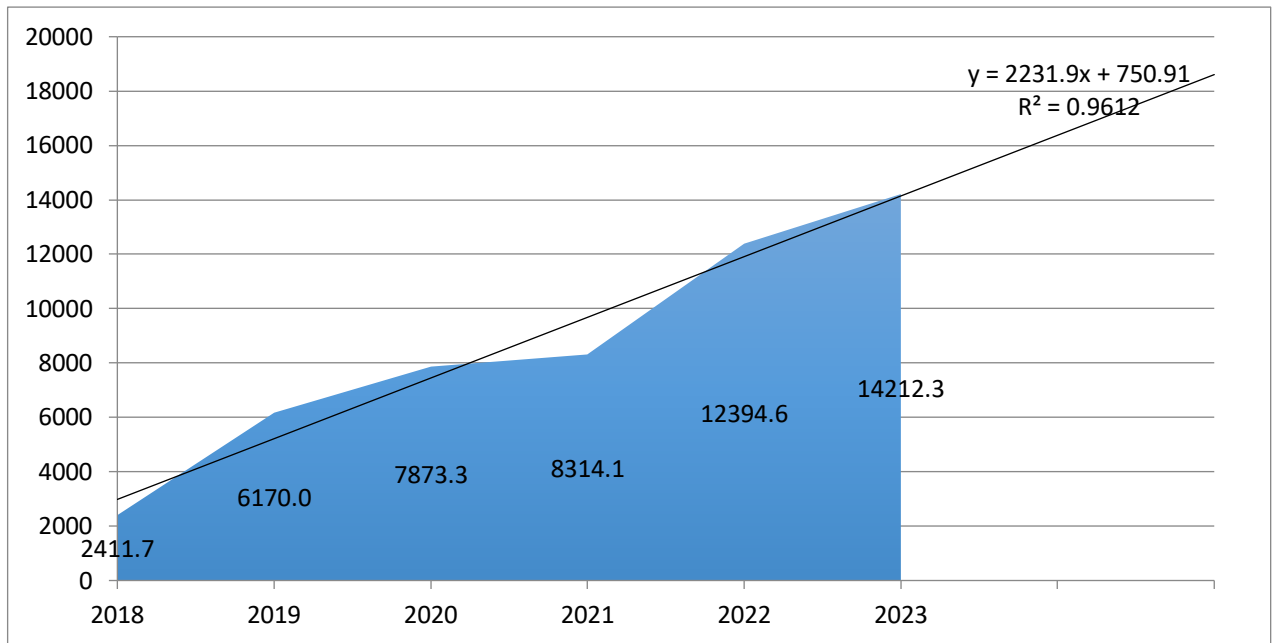

Рис. 2.8. Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до бюджетів усіх рівнів в Україні, млн. грн.

Джерело: [13].

У 2022 році до бюджетів усіх рівнів від банків надійшло 12 394,6 млн. грн. податку, а це 4 080,5 млн. грн. більше даних попереднього року та менше на 1 817,7 млн. грн. показника 2023 року. Із року в рік надходження податку на прибуток до зведеного бюджету постійно зростають. Темпи зростання суттєво не відрізняються, крім 2019 року, коли банки сплатили 6 170,0 млн. грн. до бюджетів, та 2021 року, у якому банківські установи перерахували 8 314,1 млн. грн. податку на прибуток. Стабільне зростання платежів дозволило нам побудувати модель тренду, яка має вигляд:

$$y = 2231,9x + 750,9,$$

рівень достовірності моделі - $R^2 = 0,961$ свідчить про її достовірність.

Відповідно, у 2024 році ми прогнозуємо, що бюджети усіх рівнів одержать:

$$y = 2231,9 \times 7 + 750,9 = 16367,9 \text{ млн. грн. податку на прибуток.}$$

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету відносно їх загальних активів (станом на 1 січня наступного року) наведена на рисунку 2.9.

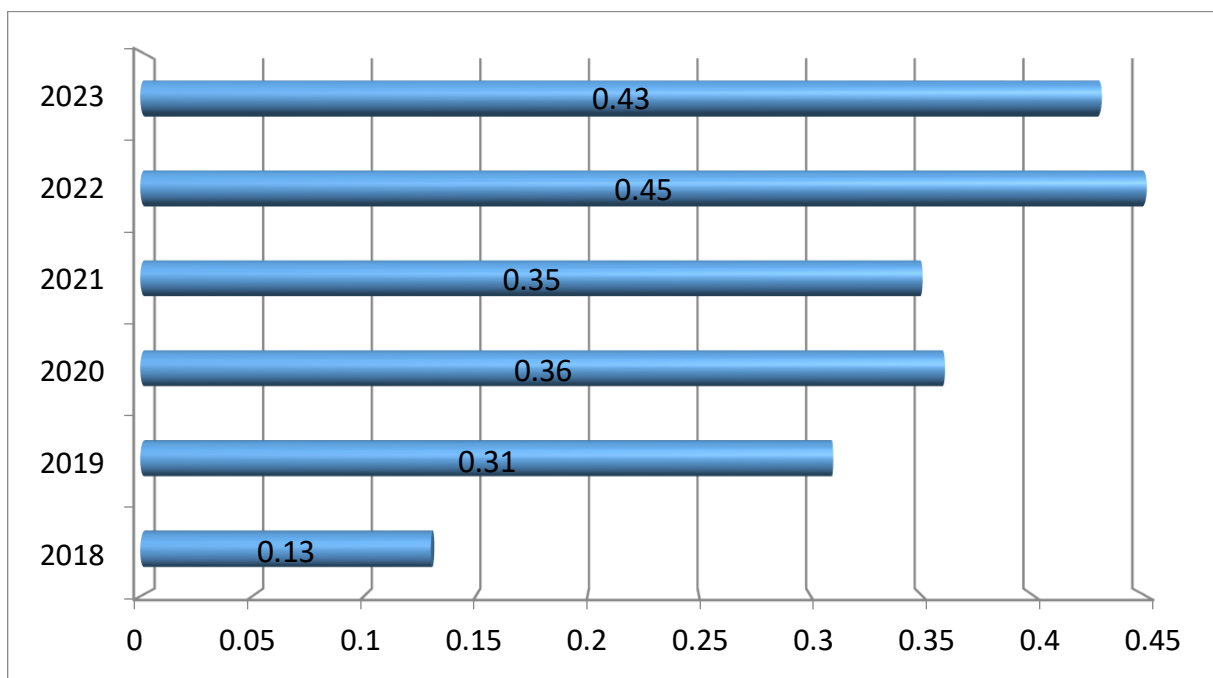

Рис. 2.9. Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету відносно їх загальних активів (станом на 1 січня наступного року),%

Джерело: [13, 32, 36].

Дані рисунка показують, що поступово зростають обсяги сплати податку на прибуток відносно обсягів активів. У 2023 році показник вже досяг рівня 0,43%, а це в 3,3 рази перевищує дані 2018 року. Порівняно із даними 2019 року показник збільшився на 38,7%.

Динаміка одержаних доходів банківськими установами у 2018 – 2023 роках та прогноз наведені на рисунку 2.10.

У 2023 році банки одержали 446 253 млн. грн. доходів із різних джерел, що на 88 704 млн. грн. більше показника 2022 року. У 2022 році обсяги зароблених доходів банками також були вражаючими – 357 549 млн. грн., а це на 83 686 млн. грн. більше минулорічного обсягу. Зростання склало 30,6%.

Стабільне зростання доходів банків дозволило нам побудувати модель тренду, яка має вигляд:

$$y = 45015x + 13836,$$

рівень достовірності моделі - $R^2 = 0,884$ свідчить про її достовірність.

Відповідно, у 2024 році ми прогнозуємо, що банківські установи одержать:

$$y = 45015 \times 7 + 13836 = 328941 \text{ млн. грн. доходів.}$$

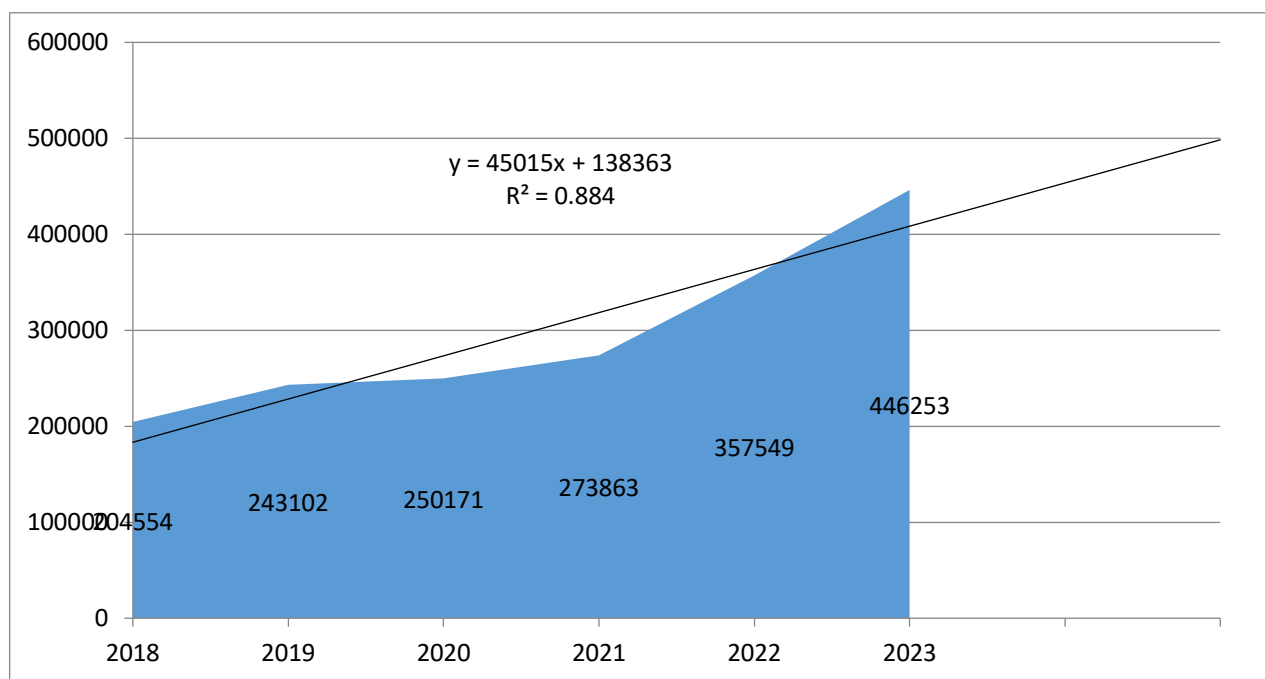

Рис. 2.10. Динаміка одержаних доходів банківськими установами у 2018 – 2023 роках та прогноз, млн. грн.

Джерело: [31, 32, 36].

Існує кілька факторів, які можуть зменшувати доходи банку. Коли центральний банк знижує процентні ставки, банки отримують менше доходів від процентних різниць між відсотковими ставками за кредитами та відсотковими ставками за депозитами. Якщо кількість неплатоспроможних боржників зростає, банк може зазнати втрат через непогашені кредити та втрату вартості активів. Іноді високі витрати на обслуговування клієнтів, такі як витрати на маркетинг, технології та обслуговування, також можуть зменшувати прибуток банку. Регулятивні обмеження, такі як обмеження на операції з деякими типами активів чи обов'язкові резерви, є вагомим фактором

обмеження можливостей банків отримувати доходи. Економічні чи фінансові кризи можуть призвести до зростання неплатоспроможності клієнтів, зниження цін на активи та збільшення витрат на ризикове управління. Сильна конкуренція у банківській сфері може призвести до зниження маржі та доходів, оскільки банки змушені знижувати відсоткові ставки та збільшувати витрати на приваблення та утримання клієнтів.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету відносно їх доходів наведена на рисунку 2.11.

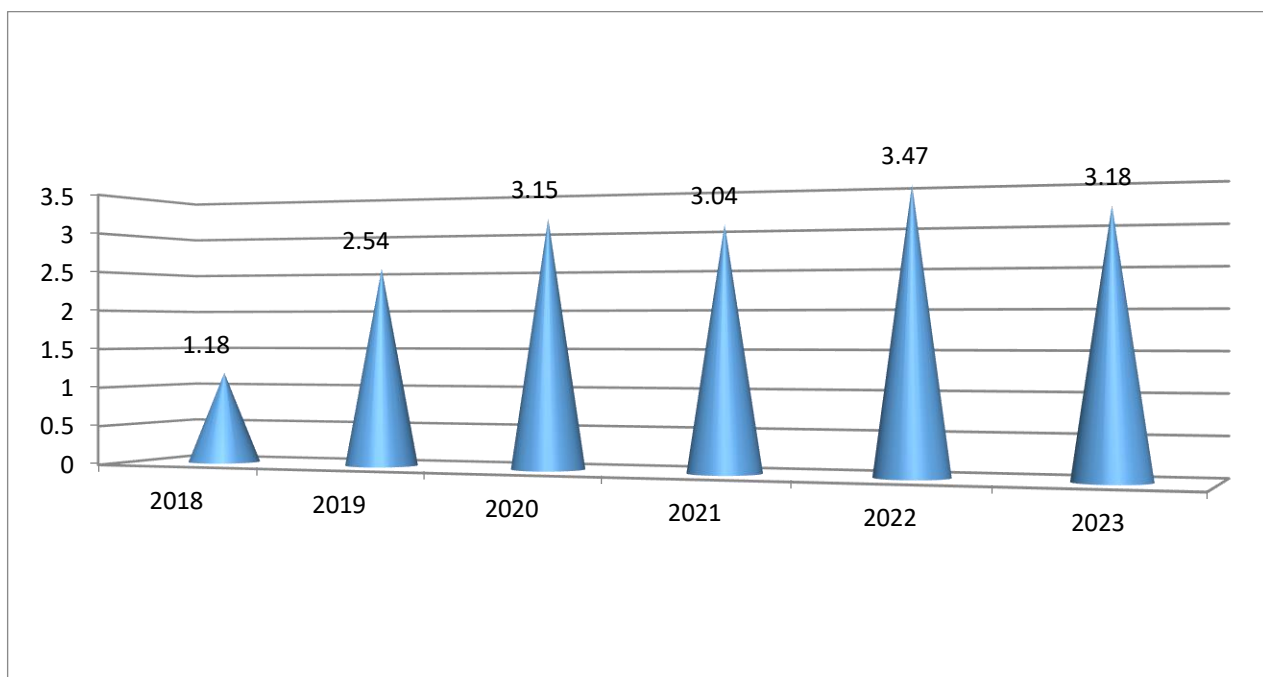

Рис. 2.11. Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету відносно їх доходів, %.

Джерело: [12, 13].

Аналогічно зростанню сплат банками до бюджетів усіх рівнів податку на прибуток відносно їхніх активів зростають сплати податку і відносно доходів, зароблених банками. У 2023 році цей показник був високим – на рівні 3,18%, який перевищив дані попереднього року на 0,29 процентних пункти. При цьому у 2022 році ми мали максимальне значення обсягу сплати податку на прибуток відносно доходів банків.

Найнижчий рівень показника ми спостерігали у 2018 році – 1,18%.

Структура доходів банківських установ, що наведена в таблиці 2.3 нам показує, що питома вага процентних доходів була найбільшою у 2018 році – 68,8%. У наступному році частки їх зменшується до 62,9%, або на 5,9 процентних пункти. У 2020 році скорочення питомої ваги процентних доходів продовжується. Воно склало найменше значення за весь період, що нами було досліджено. У 2021 році частка процентних доходів збільшилася незначним чином – на 2,5 процентних пункти. У наступному році банки одержали менше процентних доходів, а у 2023 році показник суттєво зріс. Відповідно, зменшилася частка комісійних доходів банківських установ, які протягом усього періоду, що ми досліджували, компенсували зменшення питомої ваги процентних доходів банків.

Таблиця 2.3

Структура доходів банківських установ, %

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ДОХОДИ – всього, у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
процентні доходи	68,8	62,9	59,1	61,6	60,7	68,2
комісійні доходи	24,9	25,5	28,2	34,0	23,9	21,8
результати від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	0,9	6,7	8,6	-0,03	12,2	6,8
інші операційні доходи	4,2	3,4	2,7	2,7	2,3	2,2
інші доходи	0,9	1,2	1,1	1,2	0,7	0,5
повернення списаних активів	0,3	0,4	0,3	0,5	0,2	0,5

Джерело: [31, 13].

Фінансові результати від переоцінки та від операцій купівлі-продажу упродовж 2018 – 2023 років суттєво коливалися. У 2018 році їхня питома вага була незначною – 0,9% усього обсягу доходів банківських установ. Високою була їхня частка у 2019 році (6,7%), у 2020 році (8,6%) та у 2023 році (6,8%).

Максимальною питома вага доходів від переоцінки та від операцій купівлі-продажу була у 2022 році – 12,2%.

Фінансовий результат (сальдо) діяльності банківських установ та податкове навантаження на нього наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Податкове навантаження на фінансовий результат (сальдо) діяльності банківських установ

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Фінансовий результат (сальдо) діяльності банківських установ, млн. грн.	27396	63125	43537	83739	29277	159997
Сплачений податок на прибуток, млн. грн.	2411,7	6170,0	7873,3	8314,1	12394,6	14212,3
Податкове навантаження, %	8,8	9,8	18,1	9,9	42,3	8,9

Джерело: [12, 31].

У 2023 році банки одержали 159 997 млн. грн. прибутків. Ці обсяги перевищили минулорічні на 130 720 млн. грн., або у 5,5 рази. У 2022 році багато банківських установ одержали збитки. Відтого, фінансовий результат (сальдо) діяльності банківських установ був дуже незначним – лише 29 277 млн. грн., а значить податкове навантаження на такий фінансовий результат при значних обсягах сплачених податків склало 42,3% - показник, що у 2,35 рази перевищив норматив відрахувань податку на прибуток до бюджетів усіх рівнів.

У 2020 році податкове навантаження на фінансовий результат (сальдо) діяльності банківських установ також перевищувало нормативну ставку податку на прибуток.

Податкове навантаження може значно впливати на прибутковість банків та їхню конкурентоспроможність на ринку. Деякі уряди можуть навмисно

встановлювати спеціальні податкові ставки для банків з метою стимулювання або стримування певних видів банківської діяльності, таких як кредитування малого бізнесу або інвестиції у новітні технології.

2.3. Аналіз результатів оподаткування прибутку діяльності АТ «А-Банку»

Досить вагому роль у наповненні Державного бюджету України відіграє прибутковий податок з юридичних осіб, або податок на прибуток підприємств, установ та організацій. Він також виступає важливим інструментом, який впливає на обсяги та структуру виробництва товарів, робіт та послуг; на їхню конкурентоздатність; на інвестиційну привабливість економіки; на соціально-економічний розвиток взагалі. Тому оцінювання фіскальної ефективності та регулюючих ефектів податку на прибуток у сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки та удосконалення українського законодавства є особливо актуальним, оскільки ефективність податкового механізму прямо пропорційно пов'язана із ступенем задоволення соціальних потреб жителів України.

Акціонерне товариство «Акцент-Банк» (скорочена назва АТ «Акцент-Банк» або «А-Банк») було утворено в 1992 році. Ця банківська установа є правонаступником ЗАТ «АкцентБанк», який свого часу став наступником від ЗАТ «Український кредитний банк», котрий перейняв права та обов'язки Київського приватного банку «Київприватбанк». Центральний офіс АТ «А-Банк» знаходиться у м. Дніпро. Ліцензія АТ «А-Банк» на здійснення банківських операцій №16 від 26.10.2011р.

Відповідно до даних НБУ на 1 квітня 2023 року АТ «А-Банк» зайняв 47-е місце серед всіх українських банків за обсягом активів. Так, АТ «А-Банк» надає різного роду послуги, детальний перелік яких наведено у додатку А. Також банк співпрацює із міжнародними організаціями такого масштабу, як

Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку тощо.

Відповідно до даних банку, станом на 1 квітня 2023 року кількість відділень банку складає 57; вони розташовані по всіх регіонах України. Також АТ «А-Банк» встановив електронні сервіси, які дозволяють клієнтам реалізовувати фінансові операції у режимі он-лайн.

Основними акціонерами – є українські інвестори, серед яких такі компанії, як «Українська фінансова група», «Континентал-Інвест» та «ВІДА Банк».

Для характеристики банку розглянемо його основні фінансові показники у таблиці 2.5. Дані наведені станом на 1 січня 2019 – 2024 років.

Таблиця 2.5

Фінансові результати діяльності АТ «А-Банку»

Показники	Станом на:					
	1 січня 2019	1 січня 2020	1 січня 2021	1 січня 2022	1 січня 2023	1 січня 2024
Розмір кредитного портфеля, млн. грн.	3634	4891	7190	9502	6221	9346
Активи, млн. грн.	4988	6464	9226	14377	17787	24666
Зобов'язання банку, млн. грн.	3952	5529	7958	12151	15348	21668
Чистий прибуток, млн. грн.	620	269	333	827	233	561

Джерело: [31, 32, 36].

До 2022 року ми можемо спостерігати поступове зростання розміру кредитного портфеля банку. Якщо на 1 січня 2019 року він становив 3 634 млн. грн., то на 1 січня 2020 року він збільшився на 34,6%. Станом на 1 січня 2021 року розмір кредитного портфеля АТ «А-Банк» збільшився до 7 190 млн. грн., або на 47%. Протягом 2021 року кредитний портфель збільшувався до 9 502 млн. грн. станом на 1 січня 2022 року, або на 32,2%. Під час роботи в умовах

воєнного стану кредитний портфель різко скоротився. Станом на 1 січня банк володів лише 65,5% минулорічних сум. І лише станом на 1 січня 2024 року вдалося банку поновити довоєнні обсяги кредитного портфеля.

Дещо інакшу ситуацію ми бачимо відносно загального обсягу активів банку. За 2019 рік зростання їх склало 29,6%, а за 2020 рік – вже 42,7%. У 2021 році банку вдалося збільшити активи до 14 377 млн. грн. Навіть у 2022 році в умовах воєнного стану зростання активів АТ «А-Банк» продовжилося. Станом на 1 січня 2024 року банк мав 24 666 млн. грн. активів.

Таблиця 2.6

Структура активів АТ «А-Банку»

Показник	Станом на:			
	1 січня 2021	1 січня 2022	1 січня 2023	1 січня 2024
Грошові кошти та їх еквіваленти	13,3	14,5	27,7	58,40
Кредитні кошти й аванси банку	1,8	-	-	-
Кредити й кошти авансові клієнтів	75,7	75,2	62,5	31,01
Цінні папери інвестиційного характеру	0,6	0,6	0,4	0,99
Інвестиційна нерухомість	-	0,1	0,1	0,07
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0,0	-	-	0,00
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	0,8	1,0	0,5	0,42
Основні засоби	1,9	2,4	1,8	1,47
Інші фінансові активи	3,8	4,7	6,0	
Інші нефінансові активи	1,1	0,4	0,3	0,15
Активи в формі права користування (оренда)	1,0	1,0	0,8	
Необоротні активи, утримані для продажу	0,0	0,0	0,0	0,02
ВСЬОГО АКТИВІВ	100	100	100	100,0

Джерело: [31, 32, 36].

Більш детальна структура активів АТ «А-Банку» станом на 1 січня 2021 – 2024 років наведена в таблиці 2.6.

Так, з огляду на показники таблиці 2.6 можна сказати, що на протязі аналізованого періоду років сума активів зростає. Збільшення обсягу активів у 2023 р. У порівнянні з 2020 р. є результатом ефективної банківської діяльності, в тому числі збільшення обсягу кредитного портфеля, підвищення обсягу власних коштів, надходження додаткових вкладень та успішних інвестиційних операцій.

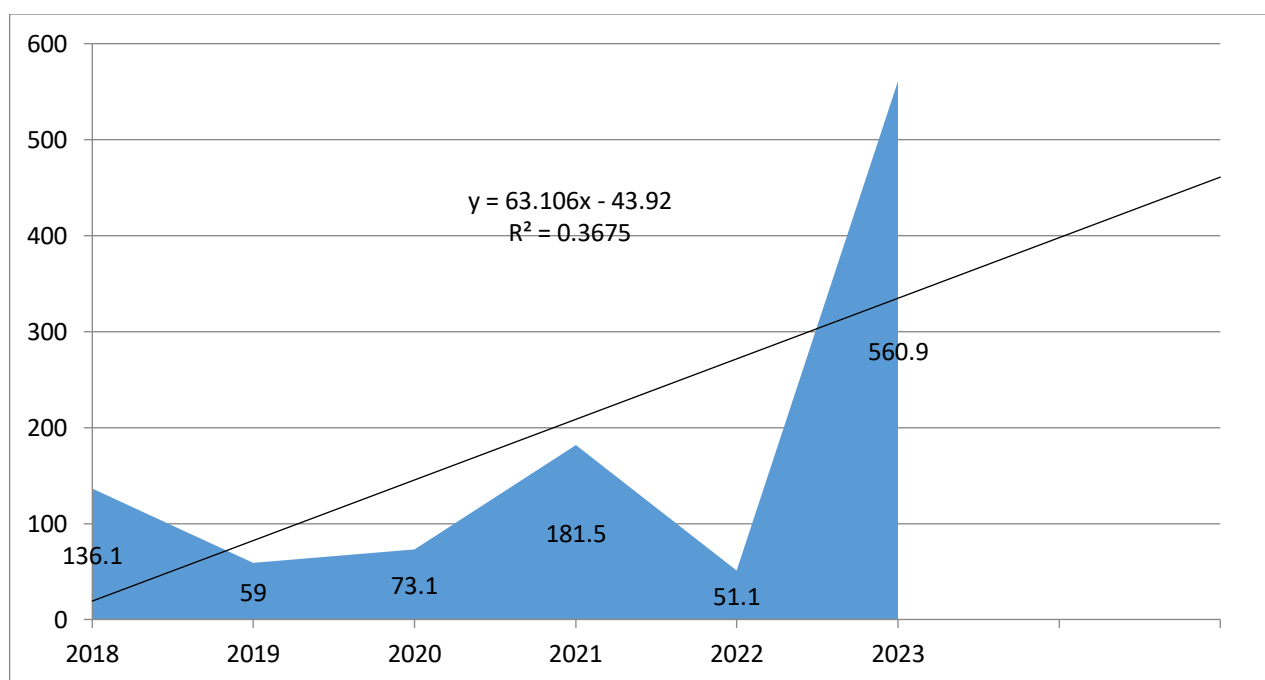
Також в ході аналізу грошових коштів та їх еквівалентів бажано зазначити, що їх величина у порівнянні з 2020 р., зросла на 9529,8 млн. грн. Кількість кредитів та клієнтських авансів теж зросла на 4115,1 млн. грн. Інвестиційні цінні папери зросли на 136,8 млн. грн., нематеріальні активи, за винятком гудвілу, теж мають позитивну динаміку і зросли на 19,9 млн. грн.

Відповідно до показників структурного аналізу слід зробити висновок про те, що більшу частку у структурі активів банку в 2023 р. займають кошти та їх еквіваленти 58,49%. В даному випадку це може говорити про те, що банк має вагомі об'єми ліквідних ресурсів: мають місце велика кількість готівки та її еквіваленти надають можливість банку легко заохочувати потреби клієнтів у коштах, тобто банк має достатньо високий безпековий рівень.

Грошові кошти та їх еквіваленти вважаються досить стійким активом, який майже не піддається ризикам, пов'язаним із коливаннями на ринку й іншими факторами. Також проаналізувавши дані за 2020-2022 рр., слід зазначити, що більшу частку в структурі активів банку займали кредити та аванси клієнтів, зокрема їх частка становила 75,7 % в 2019 р; 75,2 % в 2021 р; 62,5 % в 2022 р. В даному випадку такі показники є позитивним аспектом для банку; це говорить про те, що банк збільшив свій кредитний портфель попри падіння ділової активності в країні, спричинені кризовими явищами в економіці та встановленням високої ставки податку на прибуток. Така динаміка демонструє те, що банк достатньо добре адаптувався на ринку.

Динаміка нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» наведена на рисунку 2.12.

За результатами 2023 року АТ «А-Банк» має сплатити до бюджету податок за нормою 50% від оподаткованого прибутку. Це 560,9 млн. грн. У минулому році банк перерахував до бюджетів усіх рівнів найменшу суму за весь період, який нами досліджується, – лише 51,1 млн. грн., а це менше показника 2021 року майже у 3,6 рази. За результатами 2020 року АТ «А-Банк» сплатив 73,1 млн. грн. Порівняно із результатами 2019 року зростання склало 123,7%, або 14,1 млн. грн.

**Рис. 2.12. Динаміка нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк»,
млн. грн.**

Джерело: [31, 32, 36].

Такі суттєві коливання розмірів нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» не дають нам можливостей здійснювати прогнозування цього показника за лінійною трендовою моделлю. Рівень її достовірності незначний і складає лише 36,7%.

Динаміка нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» відносно його загальних активів (станом на 1 січня наступного року) наведена на рисунку 2.13.

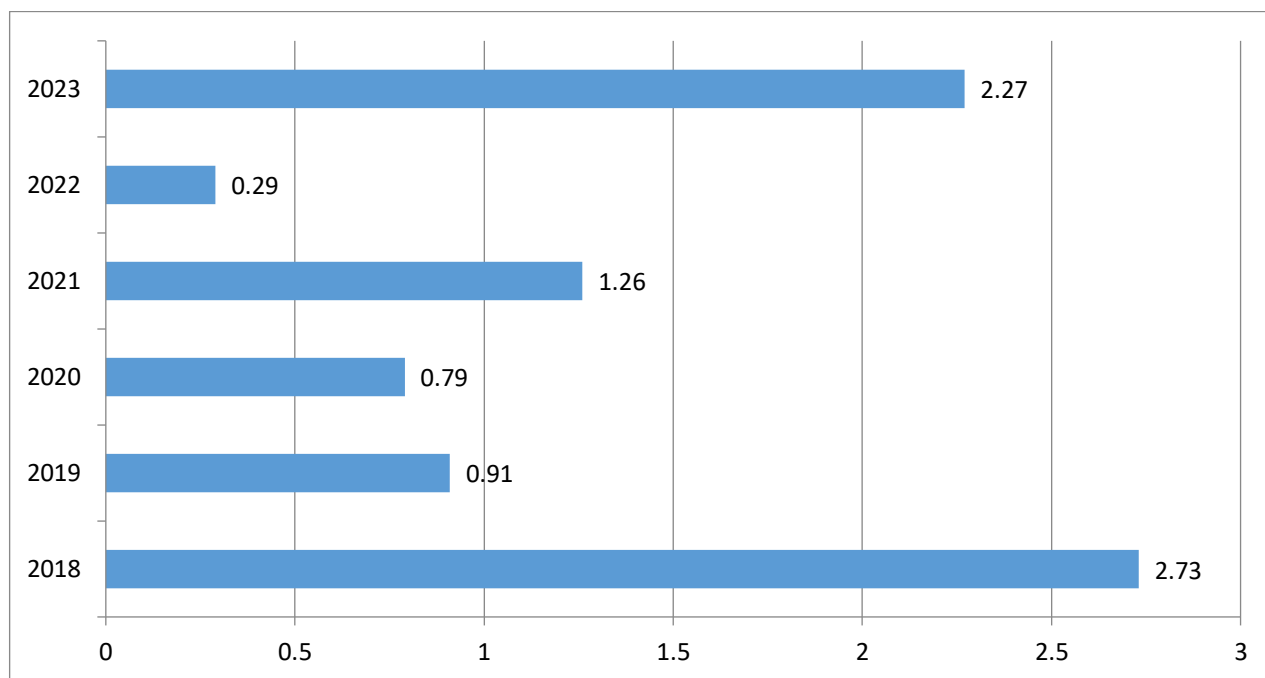

Рис. 2.13. Динаміка нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» відносно його загальних активів (станом на 1 січня наступного року),%

Джерело: [31, 32, 36].

За результатами 2023 року обсяг нарахованого податку за ставкою 50% є значним, проте відносно загальних обсягів активів АТ «А-Банку» ця сума складає лише 2,27%, що, навіть, менше показника 2018 року на 0,46 процентних пункти. Протягом 2022 року банк одержав несуттєві розміри прибутку і, відповідно, відносно загальних активів нарахований за результатами діяльності банку податок на прибуток склав лише 0,29%. А це найменший показник за весь період, який ми обрали для проведення аналізу.

За результатами 2021 року АТ «А-Банк» нарахував та перерахував до бюджетів усіх рівнів 181,5 млн. грн. податку на прибуток, а це складає 1,26% відносно загальних обсягів його активів.

Подібна тенденція прослідковується і щодо аналізу динаміки нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» відносно його кредитного портфелю (станом на 1 січня наступного року), наведеного на рисунку 2.14.

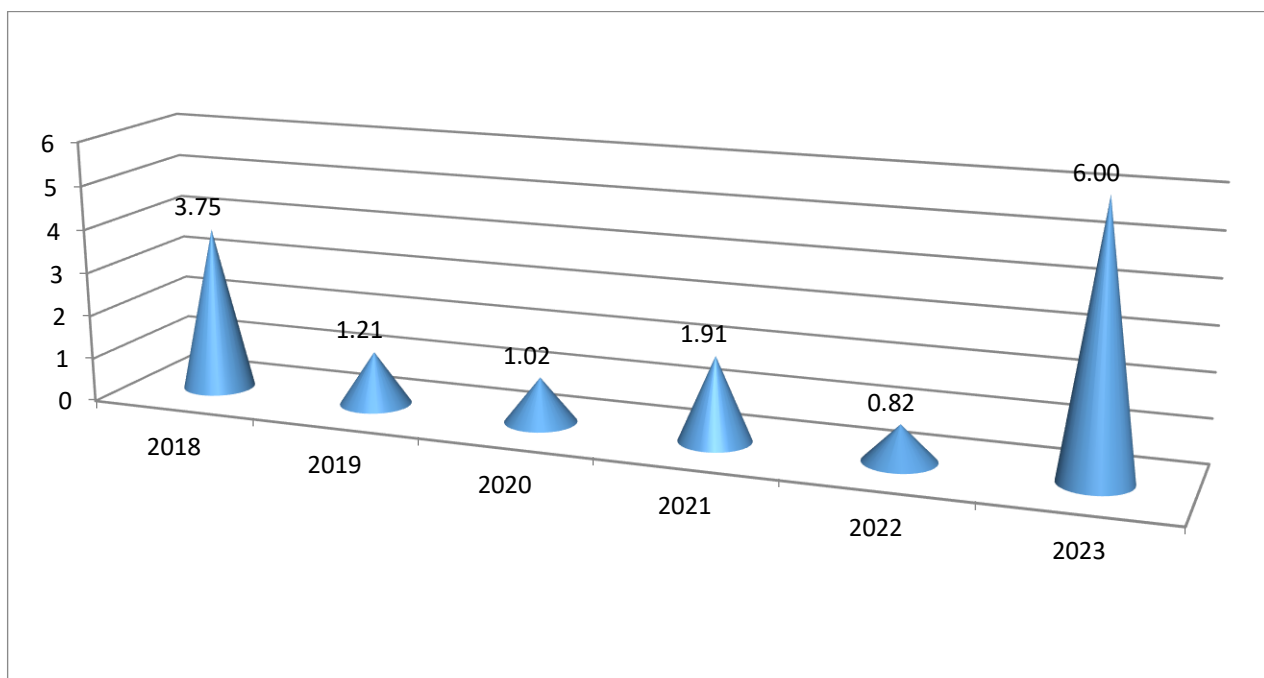

Рис. 2.14. Динаміка нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» відносно його кредитного портфелю (станом на 1 січня наступного року),%

Джерело: [31, 32, 36].

У 2024 році АТ «А-Банк» має перерахувати до бюджету 560,9 млн. грн. за результатами своєї діяльності у 2023 році. Ця сума складає 6,00% відносно його кредитного портфелю станом на 1 січня 2024 року. Цей показник на 5,18 процентних пункти вище показника попереднього року, або у 7,3 рази.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Іноземний досвід оподаткування банківських установ

У розвинутих країнах, які найбільше зазнали втрат від фінансової кризи 2008 – 2009 років, вже прийшли до необхідності оптимізації оподаткування банківського сектору саме в контексті забезпечення цих функцій. Ці країни виступають за диференціацію оподаткування банківських установ, а також інших фінансових установ порівняно із оподаткуванням нефінансових корпорацій.

Наразі виокремлюють такі напрями диференційованого оподаткування банківських установ:

- ризик-орієнтована схема;
- транзакційно-орієнтована схема;
- маржинально-орієнтована схема.

Перша схема націлена на скорочення надлишкових ризиків у банківському секторі. Її також можна розглядати у якості додаткового підходу до банківського нагляду та регулювання. У якості податкової бази ризик-орієнтована податкова схема запроваджує банківські зобов'язання, які законодавчо визнаються такими, які пов'язані із систематичним ризиком та потенційною нестабільністю у банківському секторі економіки (наприклад, Бельгія, Словаччина, Румунія, Латвія, Португалія, Німеччина). Іноді у якості податкової бази виступають зобов'язання, які збільшуються на суму сформованих резервів (гарним прикладом слугує Швеція). Трапляються випадки, коли базою оподаткування виступає або загальний обсяг активів (наприклад, Словенія), або загальний обсяг депозитів (наприклад, Кіпр), або суми балансу у цілому (наприклад, Австрія, Нідерланди, Угорщина).

Дуже цікавим є досвід Франції, у якій держава оподатковує лише мінімально дозволений регулятором розмір капіталу банківських установ. У Великобританії, до речі, у якості податкової бази виступає розмір сукупного капіталу банку, а також розмір його зобов'язань.

Мета цього механізму оподаткування прибутку банківських установ полягає у виправленні диспропорцій, які виникають під час оподаткування прибутку юридичних осіб, що має справу із прибутками та збитками асиметрично.

Далі розглянемо транзакційно-орієнтовану податкову схему. Аналогічно ризик-орієнтованій схемі, основна її мета – зниження високоризикових, або, навіть, спекулятивних операцій. У якості податкової бази у таких схемах виступають обсяги торгівельних операцій з купівлі-продажу цінних паперів, транзакцій із використанням деривативів, іноді, виступає розмір ринкової ліквідності.

До фінансової кризи 2008 року, така податкова схема застосовувалась у Польщі, Греції, Великобританії, Бразилії, Фінляндії та у Бельгії [6].

Маржинально-орієнтована схема оподаткування прибутку банківських установ пов'язана із більш великою родиною податків, таких, як податки на фінансову активність. Схема має на меті нівелювати довгострокові недоліки банківського оподаткування. Вона надає можливості обмежити одержання банками надлишкової ренти, надвисоких прибутків. Схема передбачає фактичне зменшення податкових пільг банківських установ та збільшення податкового навантаження на їхню діяльність.

У якості бази оподаткування такими податками є фактична вартість посередницьких послуг банків. В одних країнах - це обсяги продажів банківських послуг (надання кредитів, розміщення депозитів), в інших країнах – це доходи від банківських послуг (наприклад, процентні доходи за різними видами кредитів), а у деяких країнах – одержаний прибуток, який включає виплачену заробітну плату персоналу банківської установи.

Саме така схема оподаткування, у тому чи іншому вигляді із своїми особливостями, до кризи 2008 року була реалізована в Аргентині, Австралії, Ізраїлі, Новій Зеландії, Канаді та Італії [10]. У залежності від країни за цією схемою оподаткування податкова ставка варіює від 3,9% в Італії (податок розраховується від розміру прибутку, визначеному за даними бухгалтерського обліку та збільшеного на суми заробітних плат працівникам та керівному складу банку) до 21% в Аргентині (податок розраховується від розміру нарахованих процентів за кредитами).

Таблиця 3.1

Групи податків, запропонованих МВФ для банківського сектору економіки

Групи податків	Назва податків	Характеристика груп податків
Перша	Податок на фінансову діяльність (FAT) банківських установ	Об'єднує податок на прибуток банківських установ та податок на фонд оплати праці персоналу та керівного складу. Податок надходить до бюджету центрального уряду
Друга	Фінансові транзакційні податки (FTT) з банківських установ	Оподатковують широкий перелік торгівлі фінансовими інструментами, такими як: цінні папери та деривативи
Третя	«Банківський податок» або внески банківських установ у фінансову стабільність (FSC)	Податок має покривати фіскальні витрати будь-якої суми державної допомоги банківському сектору у разі настання фінансової кризи. Первісна мета податку – зниження ризиків майбутніх криз та забезпечення фінансової стабільності в країні.

На проголошену вимогу країн великої двадцятки у 2010 році Міжнародним валютним фондом було презентовано концепцію податкового

режиму, спеціально розробленого для установ фінансового сектору, зокрема банків. Такий податковий режим мав збільшити податкові зобов'язання банківських установ та їхню фіскальну роль у формуванні державних бюджетів. Також він мав створити стимули підвищити фінансову стійкість, а також стабільність банківського сектору держав – членів [10]. Заявлений спеціальний податковий режим передбачив розробку та запровадження у державах-членах трьох груп спеціальних податків (детальна характеристика груп податків, запропонованих МВФ для банківського сектору економіки наведена в таблиці 3.1). Наразі достатньо великий перелік європейських країн вже запровадили окремі групи наведених у таблиці 3.1 податків, хоча проект було відкладено на рівні Європейського Союзу у цілому. Наприклад, транзакційні податки на цінні папери у 2011 – 2013 роках у своїх національних системах оподаткування банківських установ запровадили Франція, Австрія, а також Італія. І це дозволило у зазначених країнах покращити структуру портфелів кредитів банків, намітилися тенденції до скорочення обсягів торгівлі ризикованими цінними паперами. Відповідно, банківські установ покращили свої рівні ліквідності [8].

Країни, які після 2008 року впровадили «банківські податки» за рекомендацією МВФ, наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Країни, які після 2008 року впровадили «банківські податки» за рекомендацією МВФ

2009	2010	2011	2012
Швеція	Угорщина	Латвія Румунія Португалія Німеччина Кіпр Словенія Австрія Великобританія	Словаччина Бельгія Нідерланди

Ставка за цим податком варіює у наведених країнах від 0,018% до 0,5% від розміру податкової бази.

Податок на фінансову діяльність було запроваджено, зокрема, у Норвегії за ставкою 1% на прибуток банківських установ та 5% на фонд оплати праці працівників та керівного складу (запроваджено з 2017 року), натомість, в Ісландії прибуток банківських установ оподатковується державою ставкою у 6% та фонд оплати праці співпрацівників оподатковується ставкою у 5,5% (запроваджено з 2012 року). На відміну від наведених країн, у Данії аналогічний податок прийняли рішення застосовувати лише стосовно оподаткування фонду оплати праці працівників за ставкою 5,5% [48]. Щодо решти європейських країн, вони наразі утрималися від запровадження таких податків з банківських установ та очікують загальне для усіх країн рішення Європейського парламенту стосовно даного питання.

До того ж, питання запровадження таких податків є достатньо дискусійним серед країн-членів ЄС, воно не має повного розуміння та сприйняття серед фінансових інституцій, зокрема банківських установ. Ознайомившись із усіма аргументами проти запровадження спеціального режиму оподаткування, запропонованого МВФ, державній владі України варто націлити свої зусилля на посилення фінансової стабільності в країні. Для України має велику актуальність оптимізація банківського оподаткування, особливо згадуючи наслідки фінансових криз, через які довелося пройти із значними фінансовими втратами і для бюджету держави, і для пересічних громадян.

Продовжуючи наше дослідження розглянемо досвід оподаткування банків у США

У США банки оподатковуються на основі різних податків та зборів, які можуть включати в себе наступні складові:

Податок на прибуток корпорацій (Federal Corporate Income Tax). Це основний федеральний податок на прибуток, який сплачується банками в США на основі їхнього чистого прибутку. Ставка цього податку може змінюватися в

залежності від рівня прибутку та інших факторів, але зазвичай вона становить певний процент від чистого прибутку.

Державні податки на прибуток (State Corporate Income Tax). Крім федерального податку, банки також зобов'язані сплачувати податки на прибуток на рівні штату, де вони знаходяться. Ставки державних податків на прибуток відрізняються в залежності від штату.

Інші федеральні та державні податки. Банки сплачують і інші федеральні та державні податки, такі як: податок на дивіденди, податок на банківські операції або різноманітні збори.

Податок на нерухомість. У деяких штатах банки можуть також підпадати під податок на нерухомість на основі їхнього майнового портфеля, такого як будівлі та інша нерухомість.

Федеральні та державні збори. Крім податків, банки можуть також підпадати під різноманітні федеральні та державні збори, які можуть включати в себе збори за регулювання банківської діяльності та інші адміністративні витрати.

Оподаткування прибутку банківських установ у США базується на різних федеральних та державних законах і стандартах. Банки щорічно повинні готувати фінансові звіти, в яких відображаються їхні прибутки, витрати та інші фінансові показники згідно зі стандартами, встановленими федеральними та державними органами регулювання. Після складання фінансових звітів банк розраховує свої податкові зобов'язання на основі прибутку, який відображений у цих звітах. Далі відбувається вирахування відповідних витрат та знижок, які можуть бути застосовані відповідно до податкового законодавства.

Банки сплачують федеральний податок на прибуток корпорацій на основі свого чистого прибутку, який обчислюється після врахування різних витрат та знижок. Крім федерального податку, банки можуть бути також зобов'язані сплачувати державні податки на прибуток на основі свого чистого прибутку. Ставка цього податку може варіюватися в залежності від штату, де знаходиться банк.

Шкала ставок федерального корпоративного податку, яким оподатковуються банки в США наведена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Шкала ставок федерального корпоративного податку, яким
оподатковуються банки в США**

Річна податкова база, тис. дол. США	Ставка федерального корпоративного податку	Неоподатковувана сума, тис. дол. США
До 50	15%	0
Від 50 до 75	7500 дол. США + 25%	50
Від 75 до 100	13750 дол. США + 34%	75
Від 100 до 335	22250 дол. США + 39%	100
Від 335 до 10000	113900 дол. США + 34%	335
Від 10000 до 15000	3400000 дол. США + 35%	10000
Від 15000 до 18333,3	5150000 дол. США + 38%	15000
понад 18333,3	35%	

Джерело: дані по формах статистичної податкової звітності / Офіційний сайт Федеральної податкової служби США. URL: [https:// www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1120.pdf/](https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1120.pdf)

У США оподатковують широкий спектр доходів банків. Банки зазвичай отримують дохід у вигляді відсотків з позик, які вони надають своїм клієнтам. Цей дохід підлягає оподаткуванню. Банки також можуть отримувати доходи від різних інвестицій, таких як: акції, облігації, нерухомість та інші фінансові інструменти. Ці доходи також підлягають оподаткуванню. Банки часто заробляють комісійні доходи за надання різних фінансових послуг, таких як: управління активами, іпотечне кредитування, брокерські послуги та інше. Ці доходи також оподатковуються. Банки можуть заробляти гроші від операцій з цінними паперами, такими як: купівля та продаж акцій, облігацій, деривативів та інших фінансових інструментів. Банки можуть заробляти доходи від іпотечного кредитування, продажу нерухомості та інших операцій, пов'язаних з нерухомістю. Якщо банк управляє активами своїх клієнтів, він може заробляти доходи від управління цими активами. Ці доходи також підлягають оподаткуванню.

Федеральні органи, такі як Федеральна резервна система (Federal Reserve System), Комісія з цінних паперів і бірж (Securities and Exchange Commission) та Офіс контролю валюти (Office of the Comptroller of the Currency) забезпечують регулювання банківської діяльності та контроль за ризиками. Вони встановлюють стандарти капіталу, ліквідності та управління ризиками, якими повинні керуватися банки, а також проводять інспекції та аудити для перевірки відповідності цим стандартам. Федеральні органи та банки проводять стрес-тестування, щоб оцінити, як банки можуть витримати екстремальні економічні умови. Ці тести оцінюють фінансову стійкість банків у випадку стрімкого зниження ринків, зростання безробіття та інших кризових ситуацій. Банки зобов'язані підтримувати достатній рівень капіталу та ліквідних активів, щоб покрити можливі втрати та ризики. Федеральні органи встановлюють мінімальні вимоги до капіталу та резервів, які повинні дотримуватися банками. Також банки мають обов'язок регулярно моніторити та звітувати про свою фінансову діяльність, управління ризиками та виконання регулятивних вимог. Це допомагає федеральним органам вчасно виявляти та реагувати на проблеми. В разі виявлення недоліків чи порушень регулятивних вимог, федеральні органи можуть застосовувати різні заходи контролю та нагляду, включаючи штрафи, санкції та навіть ліквідацію банку в крайньому випадку.

Через оподаткування також можна впливати на управління ризиками банків, але це зазвичай не є головним інструментом для вирішення цієї проблеми. Оподаткування може стимулювати банки до виявлення більшої обережності у своїй діяльності через такі механізми:

Податкові стимули для безпечної діяльності, коли уряд може встановлювати спеціальні податкові ставки або пільги для банків, які здійснюють менш ризиковані операції, або дотримуються високих стандартів управління ризиками. Наприклад, банки, які мають низький рівень неплатоспроможності кредитів або здійснюють вкладення у системи контролю ризиків, можуть мати певні податкові переваги.

Податкове стягнення за ризикову діяльність, коли уряд може встановити вищі податкові ставки або обмеження для банків, які ідуть на великий ризик у своїй діяльності або мають низький рівень фінансової стійкості. Це може стимулювати банки до обмеження ризиків у своїй діяльності або підвищення рівня капіталу для компенсації ризиків.

Податкові стимули для внутрішнього контролю, коли уряд може також надавати податкові переваги для банків, які мають ефективні системи внутрішнього контролю та управління ризиками. Це може включати зменшення податкових ставок для банків, які вкладають кошти у вдосконалення своїх систем контролю та виявлення ризиків.

Хоча оподаткування може бути одним з інструментів у впливі на управління ризиками банків, воно зазвичай використовується разом із регулюванням та наглядом за банківською діяльністю для забезпечення стійкості та надійності банківської системи.

Великобританія має специфічну систему оподаткування для банків, яка включає різні податки та збори:

1. Корпоративний податок на прибуток (Corporation Tax). Банки в Великобританії підлягають корпоративному податку на прибуток на загальних умовах, але є спеціальні правила для обчислення цього податку для фінансових установ. Зазвичай банки мають відмінні ставки корпоративного податку на прибуток від інших корпорацій (див. таблицю 3.4).

2. Податок на заробітну плату та збір на національне страхування (Payroll Tax and National Insurance). Банки також оподатковують заробітну плату своїх співробітників через систему відповідного прибуткового податку та збору на національне страхування.

3. Податок на нерухомість (Business Rates). Банки зазвичай підлягають сплаті податку на нерухомість на основі вартості їхнього комерційного майна та інших факторів.

4. Додаткові збори для банків (Bank Levy). Для банків встановлено додатковий збір, відомий як "Bank Levy", який є спеціальним податком на банківську діяльність. Цей збір вводиться для компенсації ризиків, які банки становлять для фінансової стабільності.

5. Інші податки і збори. Крім вищезгаданих, банки можуть підлягати іншим податкам та зборам, таким як ПДВ на деякі послуги або акцизи на певні фінансові продукти.

Таблиця 3.4

Шкала ставок корпоративного податку, яким оподатковуються банки у Великій Британії

Рівень податкової ставки	Прибутки від дивідендів	Прибутки з накопичувальних банківських вкладів	Інші прибутки	Рівень прибутку, тис. фунтів
Початковий	10%	20%	20%	10–41,865
Базовий	40%	40%	40%	41,866–150
Максимальний	42,5%	42,5%	45%	понад 150

Джерело: дані по формах статистичної податкової звітності / Офіційний сайт податкової та митної адміністрації Великобританії. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/>

Банки в Великобританії оподатковуються на основі різних видів доходів, які вони отримують в результаті своєї діяльності (таблиця 3.5).

У Великобританії оподаткування може бути одним з інструментів для забезпечення стабільності банківської системи, але це зазвичай використовується разом із регулюванням та наглядом за банківською діяльністю. Уряд має можливість встановлювати спеціальні податки або збори, призначені для компенсації ризиків, на банки які їх створюють. Ці спеціальні податки можуть бути спрямовані на створення фондів для врегулювання проблемних банків, або на стимулювання вдосконалення управління ризиками.

Державна влада Великобританії може встановлювати податкові ставки або пільги, які сприяють консервативним фінансовим підходам, таким як: високий рівень капіталу, обмеження ризикованих активів та ефективне управління ліквідністю. Це може стимулювати банки до здійснення менш ризикованих операцій та збільшення фінансової стійкості.

Таблиця 3.5

Класифікація доходів банків, які оподатковуються у Великобританії

Джерела доходів	Характеристика доходів
Процентні доходи	Банки отримують доходи від процентів з позик та кредитів, які вони надають своїм клієнтам. Ці проценти оподатковуються як частина прибутку банку.
Комісійні доходи	Банки зазвичай отримують комісійні доходи за різноманітні фінансові послуги, такі як: обслуговування рахунків, випуск пластикових карток, переказ коштів, обмін валют та інші.
Доходи від операцій з цінними паперами	Банки можуть заробляти доходи від торгівлі цінними паперами, такими як: акції, облігації, деривативи та інші фінансові інструменти. Ці доходи оподатковуються відповідно до різних правил оподаткування капіталовкладень
Доходи від інвестицій та управління активами	Банки можуть заробляти доходи від управління активами своїх клієнтів або від інвестицій у різні фінансові продукти. Ці доходи також підлягають оподаткуванню відповідно до правил оподаткування капіталовкладень
Інші доходи	Банки можуть отримувати інші доходи, такі як: доходи від нерухомості, доходи від страхових продуктів, доходи від фінансових консультацій та інші. Вони також підлягають оподаткуванню згідно з відповідними правилами і ставками податку

Уряд Великобританії здатний використовувати податкові та фіскальні інструменти для реакції на кризи у банківській системі. Це може включати

зниження податкових ставок, надання фінансових допомог у вигляді кредитів або гарантій, або навіть націоналізацію проблемних банків для запобігання колапсу банківської системи.

Держава може встановлювати податкові стимули для банків, які демонструють високий рівень прозорості та звітності щодо своєї фінансової діяльності та управління ризиками. Це може сприяти підвищенню довіри до банків та стабільності фінансової системи в цілому.

Ці заходи спрямовані на забезпечення стабільності банківської системи шляхом зниження ризиків та підвищення її стійкості до фінансових турбулентностей. Однак важливо зауважити, що оподаткування - лише один з інструментів, проте важливий, у широкому спектрі заходів, які використовуються для досягнення цієї мети.

3.2. Обґрунтування заходів реформування податку на прибуток банків в Україні

Питання удосконалення нормативно-правової бази оподаткування банківської діяльності в Україні набуло особливої актуальності після світової фінансової кризи 2008 року, у наслідок якої промислово розвинуті країни почали переглядати та переоцінювати відповідність режимів банківського регулювання, а також оподаткування. Такі тренди ми можемо пояснити такими основними факторами:

- зростання державного боргу (зростання іноді сягало 24% ВВП), особливо в країнах, які зазнали найбільших втрат від фінансової кризи [6];
- банкрутство багатьох банківських установ, необхідні заходи щодо санації таких установ;
- необхідність повернення коштів клієнтам банківських установ, що втратили платоспроможність. Через це зросли державні видатки на ці

заходи, які, відповідно, не було передбачені під час бюджетного прогнозування.

Зрозуміло, що наразі проблемі оподаткування банківських установ привертається більша увага держави, політичної еліти, фінансистів-практиків, науковців, дослідників. Бо оподаткування банків виявилось важливим інструментом, спрямованим на недопущення таких витрат з боку держави у майбутніх періодах. Гостро постало питання підвищити роль банківських установ у формуванні відповідних резервів для повернення вкладів клієнтам відповідно до ризикованості представлених бізнесу кредитів. Одночасно необхідно дбати про зменшення ризику неплатоспроможності банківських інституцій при одночасному наповненню бюджетів усіх рівнів необхідними фінансовими ресурсами.

Багато науковців, експертів з банківської діяльності, регуляторів вважають, що найкращим механізмом оподаткування таких установ є така система прибуткового оподаткування, яка б обмежила надто ризиковані банківські операції та посилила регулюючий вплив на рух банківського капіталу [6].

У світі існують два основних підходи до оподаткування банківських установ. Перший підхід полягає у скасуванні податкових пільг, які надані державою тільки банківським установам, на противагу механізму оподаткування прибутку підприємств та установ реального сектору економіки. Тобто, дискримінація в оподаткуванні для фінансових установ та підприємств інших секторів економіки має бути усунена [7]. Такий підхід досить довго, аж до останнього часу застосовувався у більшості розвинених країн.

За другим, підходом передбачається, навпроти, диференційоване оподаткування банківської діяльності з урахуванням її специфіки залежно від того, у який спосіб банківська установа заробляє грошові ресурси: як фінансовий посередник, або фінансує розвиток економіки [8]. До недавнього часу цей підхід був менш розповсюджений, проте, до нього експерти з

оподаткування та банківського регулювання почали більш прискіпливо приглядатися.

Україна для оподаткування банківських установ фактично обрала перший підхід, і оподатковує банківський сектор на загальних засадах прибуткового оподаткування юридичних осіб. Звісно, таке рішення керівництвом нашої країни було прийнято з погляду на позитивний досвід багатьох розвинених країн світу, які донедавна фактично використовували цей узагальнений, зрівнюючий можливості корпорацій підхід.

Відповідно, Україна з метою оподаткування банківських установ прийняла загальні законодавчі акти у рамках Податкового кодексу України. Усвідомлюючи важливість банківського сектору, державою було створено сучасне банківське право, яке виділено в окрему галузь. У той же час багато країн Європейської спільноти створили та користуються окремими банківськими кодексами, які, зокрема, містять також норми для оподаткування цього важливого для економіки та підтримки стабільності національної валюти сектору.

Отже, наразі в Україні не є додатковим важливим інструментом регулювання банківської діяльності механізм оподаткування банківських установ. Він у сучасному вигляді не може здійснювати належних регулювальних функцій, зокрема з ризик-стримування банківських операцій.

Досвід зарубіжних країн нам переконливо доводить, що під час формування механізму оподаткування банківських установ слід враховуючи специфіку їхньої діяльності порівняно із підприємствами та установами інших галузей та сфер діяльності. Доцільно застосовувати до банків специфічне оподаткування. Воно має було у загальній системі державного регулювання банківської діяльності. Оподаткування, окрім фіскальної функції, має бути націлене на виконання ризикообмежувальної функції. Податок на прибуток банків разом із іншими загальнодержавними податками та зборами має оподатковувати специфічні транзакції. Може, навіть, державній владі в Україні замислитися і над питанням запровадження додаткових банківських податків.

Також варто, враховуючи значну роль банківських установ для фінансування функціонування та розвитку економіки країни, у межах специфічного оподаткування, замислитися над тими перспективами, які відкривають для державного регулювання банківської діяльності можливості диференційованого оподаткування різних типів банківських операцій.

Такі зміни в системі оподаткування банківських установ варто б було зосередити в окремому розділі Податкового кодексу України «Особливості оподаткування банківських установ», або, навіть, кодифікувати усі документи державного регулювання банківської діяльності, зокрема особливостей оподаткування, в окремому Банківському кодексі України. Саме цей документ дозволив би зосередити у собі усі правила банківської діяльності та дозволив би державі чітко і повною мірою регламентувати усі аспекти оподаткування банківських установ.

Доречно запропонувати активізувати стимулюючу функцію оподаткування банків. Вона дозволить створити сприятливі умови для функціонування банківської системи у стабільному макроекономічному кліматі. Оподаткування банків має бути одночасно перетворене на ефективний інструмент поживлення інвестиційних процесів, розвитку економіки, соціальному розвитку держави тощо.

При цьому, не повинно впливати на фінансову стабільність банків податкове втручання з боку держави. Держава має м'яко направляти банки у суспільно значимому напрямку. Також держава має запроваджувати заходи стосовно протидії монополізації банківського сектора.

Важливим напрямом створення оптимальної системи оподаткування банківських установ можна визначити досягнення найкращого рівня податкового навантаження. Така ідея забезпечить банкам можливості розширювати свою діяльність, стати конкурентоспроможними не тільки на вітчизняному рівні, а й вийти за його межі. Таке розумне податкове навантаження допоможе державі знайти слабкі місця у банківській діяльності,

забезпечити їх додаткове податкове регулювання, здійснювати ефективний податковий контроль.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, з метою оптимізації в Україні оподаткування банківських установ можемо запропонувати здійснити органам державної влади наступні заходи.

По-перше, варто встановити диференційовані ставки податку на прибуток банківських установ. Окрім стандартної ставки, встановити підвищену ставку податку на прибуток, якою варто оподатковувати високомаржинальні операції на фондових і валютних ринках, також такою ставкою слід оподатковувати високо ризиковані операції. Альтернативою можна запропонувати введення транзакційного податку на операції з цінними паперами та деривативами.

По-друге, через зменшення податкового навантаження слід стимулювати кредитування банками реального сектору економіки. Це можна досягти шляхом запровадження більш низької, за стандартну ставку оподаткування прибутку банківських установ.

По-третє, доречним є запровадження зарубіжного досвіду оподаткування чистих або валових активів банківських установ, їхніх витрат чи зобов'язань. Така пропозиція має декілька позитивних наслідків її реального втілення. З одного боку, таке оподаткування унеможливило ухилення від оподаткування через навмисне зменшення розміру бази оподаткування, а з іншого, забезпечить можливості непрямого обмеження державою обсягів ризикованих операцій, підвищення ризикованості діяльності банківських установ.

По-четверте, оскільки основною умовою фінансової стабільності банків є зростання їхньої капіталізації, з метою збільшення надходжень податку на прибуток банківських установ до бюджетів усіх рівнів пропонуємо розширити базу оподаткування за рахунок поновлення оподаткування сум, одержаних від дооцінки іноземної валюти через курсові різниці, яка банком придбана з метою перепродажу.

По-п'яте, слід законодавчо зобов'язати банки та забезпечити відповідні можливості через оподаткування створювати страхові резерви для активних операцій, а не тільки під ризиковані борги. Також скасувати можливості для банків зменшувати оподатковуваний прибуток на створені страхові резерви за операціями, які носять спекулятивний характер або ознаки шахрайства.

Також заслуговують на розгляд додаткові види податків, які були запропоновані МВФ задля запобігання системним кризам та забезпечення фінансової стабільності в країні. Імплементация вищезазначених рекомендацій до чинного законодавства має оптимізувати комплекс заходів, які пов'язані із оподаткуванням банківської діяльності. Такі податки не тільки забезпечать для держави фіскальний ефект, вони, наперед усього, сприятимуть покращенню фінансової стабільності в країні, зрівняють умови функціонування та оподаткування банківських установ, а також дозволять усунути протиріччя норм законодавчих актів стосовно оподаткування та загального державного регулювання банківського сектору економіки.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі бакалавра проведено теоретичне дослідження системи оподаткування прибутку банківських установ, здійснено аналітичне дослідження її фіскального та регулюючого ефектів, обґрунтовані практичні рекомендації її розвитку.

Економічна сутність податків з прибутків банківських установ полягає в їхньому впливі на функціонування банківської системи та розподілі ресурсів. Так, встановлення спеціальних податкових ставок або зборів може стимулювати банки до здійснення менш ризикованих операцій або до виконання визначених регуляторами стандартів капіталу та ліквідності. Податкове навантаження може впливати на фінансову стійкість банків. Високі податкові ставки зазвичай обмежують здатність банків накопичувати капітал та резерви, тим самим стимулюючи більш обережні фінансові стратегії. Податок на прибуток надає можливість урядові та регуляторам отримувати інформацію про фінансові операції та стан банківських установ. Це дозволяє забезпечити більшу прозорість та визначеність у фінансовому секторі.

Оподаткування прибутку банківських установ виконує цілий ряд функцій: фіскальну, стимулюючу, ризикообмежувальну, які досліджено.

Порівняно із господарюючими суб'єктами, які мають на меті виробництво товарів, надання різноманітних послуг та виконання робіт, податковий механізм регулювання діяльності банківських установ повинен, і фактично має суттєві особливості через важливість банківської діяльності для розвитку економіки країни. Відповідно, проведено дослідження елементів механізму оподаткування прибутку банків. Виокремлений склад доходів та видатків банківських установ з метою оподаткування.

Оподаткування банківської діяльності в Україні стикається з рядом вагомих проблем, які впливають на особливості виконання податками фіскальної та регулюючої функцій. Особливо це стосується оподаткування прибутку банківських установ. Окремо розглянута проблеми збитковості

діяльності банків, оптимального податкового навантаження на прибуток, відсутності необхідних податкових стимулів до розвитку та кредитування реального сектору економіки, зменшення ризиків діяльності банківських установ через оподаткування тощо.

Встановлено, що податок на прибуток переважно надходить до Державного бюджету України. У повному обсязі сплачують державні банки. Щодо приватних комерційних банків, то податок на прибуток від їхньої діяльності зараховується також у невеликому обсязі до місцевих бюджетів. У 2023 році до Державного бюджету України надійшло 12,8 млрд. грн. податку на прибуток банківських установ, а це на 1,6 млрд. грн. перевищує надходження попереднього року. Аналіз виконання доходної частини Державного бюджету України показує різні темпи зростання надходжень податку на прибуток банківських установ, темпи зростання податкових надходжень Державного бюджету України, темпи зростання надходжень податків на доходи, податків на прибутки до центрального бюджету країни та темпи зростання надходжень податку на прибуток підприємств. Варто зазначити, що питома вага податку на прибуток банківських установ у податкових надходженнях Державного бюджету України за досліджуваний період суттєво зросла. У 2018 році вона складала лише 0,286% усіх податкових надходжень Державного бюджету України. У 2022 році частка суттєво збільшилася – у 4,1 рази порівняно із показником 2018 року. У наступному році показник досяг рівня 1,063% податкових надходжень Державного бюджету.

Відповідно до попередніх проаналізованих тенденцій зростає роль банківських установ в оподаткуванні прибутку. Якщо у 2017 році банківські установи складали лише 2,6%, то у 2019 році – вже 5,2% загального обсягу платежів податку на прибуток до Державного бюджету від усіх платників. І тут ми можемо побачити тенденцію зростання питомої ваги банків, які перехоплюють місце страхових компаній щодо формування Державного бюджету України за рахунок надходжень податку зі своїх прибутків. І якщо

частка банківських установ у 2018 році складала лише 62%, то у 2023 році вона зросла до 80%.

Нами встановлено, що у 2022 році надходження податку на прибуток від банківських установ складала незначний розмір - 0,215% ВВП, а це є майже максимальне значення впродовж 2018 – 2022 років. Мінімального значення показник набував у 2018 році – 0,061% ВВП.

Банківські установи приватного сектору економіки сплачують податок на прибуток також до місцевих бюджетів. Це обласні бюджети, куди зараховується 10% усіх сплачених сум податку. Досліджуючи структуру надходжень податку на прибуток до місцевих бюджетів України у розрізі платників, ми бачимо зростання питомої ваги банківських установ з 2,1% до 3,2%.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до бюджетів усіх рівнів в Україні показує зростання показника. У 2023 році банками було сплачено 14 212,3 млн. грн. податку на прибуток, який, як ми вже з'ясували надходить переважно до Державного бюджету України. Стабільне зростання платежів дозволило нам побудувати модель тренду, Відповідно, у 2024 році ми прогнозуємо, що бюджети усіх рівнів одержать: 16367,9 млн. грн. податку на прибуток.

Динаміка надходжень податку на прибуток банківських установ до зведеного бюджету відносно їх загальних активів (станом на 1 січня наступного року) показують, що поступово зростають обсяги сплати податку на прибуток відносно обсягів їхніх активів. У 2023 році показник вже досяг рівня 0,43%, а це в 3,3 рази перевищує дані 2018 року.

У 2023 році банки одержали 446,3 млрд. грн. доходів із різних джерел, що на 88,7 млрд. грн. більше показника 2022 року. Стабільне зростання доходів банків дозволило нам побудувати модель тренду, яка дозволила нам прогнозувати цей показник на 2024 рік (це 328,9 млрд. грн. доходів).

Аналіз результатів оподаткування прибутку діяльності АТ «А-Банку» дозволив нам зробити висновки щодо структури активів та пасивів банку, його

фінансових результатів. За результатами 2023 року АТ «А-Банк» має сплатити до бюджету податок за нормою 50% від оподаткованого прибутку. Це 560,9 млн. грн. У минулому році банк перерахував до бюджетів усіх рівнів найменшу суму за весь період, який нами досліджується, – лише 51,1 млн. грн. Такі суттєві коливання розмірів нарахованого податку на прибуток АТ «А-Банк» не дають нам можливостей здійснювати прогнозування цього показника за лінійною трендовою моделлю. Рівень її достовірності незначний і складає лише 36,7%.

Розгляд можливостей застосування зарубіжного досвіду для вдосконалення системи оподаткування прибутку банків в Україні дозволило нам розробити власні пропозиції її покращення, серед них:

запровадження диференційованих ставок податку на прибуток банківських установ; встановлення підвищеної ставки податку на прибуток, якою варто оподатковувати високомаржинальні операції на фондових і валютних ринках, а також ризиковані операції;

через зменшення податкового навантаження слід стимулювати кредитування банками реального сектору економіки;

запровадження зарубіжного досвіду оподаткування чистих або валових активів банківських установ, їхніх витрат чи зобов'язань;

скасувати можливості для банків зменшувати оподатковуваний прибуток на створенні страхові резерви за операціями, які носять спекулятивний характер або ознаки шахрайства;

розширити базу оподаткування за рахунок поновлення оподаткування сум, одержаних від дооцінки іноземної валюти через курсові різниці, яка банком придбана з метою перепродажу;

заборонити практику попереднім числом запроваджувати податок на прибуток за попередній рік у більших розмірах, ніж зазначалося на початку фінансового року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баширова Г. Податок на прибуток: генезис трактування поняття та об'єкт бухгалтерського обліку. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2020. № 3. С. 38-46. DOI: 10.31767/nasoa.3-2020.04.
2. Боринських В.Д., Кміть В.М. Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України. Економічний аналіз. 2015. № 1. Том 19. С.123-129
3. Гуренко Т. О., Дерев'янко С. І. Проблеми та перспективи оподаткування прибутку в Україні // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. Вип. 247. С. 82–91
4. Буряченко А. Є. Особливості оподаткування банківської діяльності в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2018. № 11(39). С. 109–114
5. Вінокуров Я. Надподатки на надприбутки: чому держава оподатковує банки "заднім числом" і щоцезмінить? Економічна правда URL:<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/22/706863/>
6. Волохова І. С., Луніна І. О., Слатвінська М. О., Хомутенко А. В. та ін. Трансформаційні процеси у податковій системі України: монографія. За ред. д-ра екон.наук І. С. Волохової. Одеса: Атлант, 2018. 383 с.
7. Волохова І. С., Хомутенко А. В. та ін Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України: монографія. / За ред. д-ра екон. наук І. С. Волохової. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2021. 395 с.
8. Волохова І. С., Дубовик О. Ю. та ін. Податкова система: Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 412 с.
9. Волохова І.С., Логвіновська С.І. Опдаткування прибутку підприємств в Україні: результати регулюючого впливу. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. Вип. №2 (82). С.94-101.

10. ВР підвищила податок на прибуток банків до 50% у 2023 р. і 25% згодом. Інтерфакс – Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/949132.html>
11. Давидкова Н.М. Концептуальні основи визначення податкових ризиків в діяльності банку. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 9. Ч. 2. С. 100–103
12. Дані фінансової звітності банків України. Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
13. Державний веб-портал бюджету для громадян URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.08.2023)
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.04.2024)
15. Державна казначейська служба України. Офіційний портал Д К С У. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення 13.02.2024)
16. Додаткове оподаткування прибутків банків: опубліковано Закон. Дебет – Кредит. URL: <https://news.dtkt.ua/taxation/profits-tax/87189-dodatkovе-opodatkovannia-pributkiv-bankiv-opublikovano-zakon>
17. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. SCIENTIA·FRUCTUOSA. 2022. № 144(4). С. 122–133.
18. Жаворонок А. В., Жиряда Х. В. Податок на прибуток підприємств: оптимізація адміністрування та обліку. Фінансові дослідження. 2018. №1(4). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fi_nd_2018_1_12.
19. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. № 1–2. С. 50–61.
20. Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2021 – липень 2022). Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB_Report%202021-2022.pdf?v=4
21. Здобувач О.Г. Вплив оподаткування на доходність і напрями розвитку банківської діяльності. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_4/262_Serbyna_20_4.pdf

22. Зміни щодо особливостей оподаткування банків: закон підписано. URL: <https://medoc.ua/blog/zmini-shhodo-osoblivostej-opodatkovannja-bankiv-zakon-pidpisano->
23. Клименко Д., Підсосонна Я.Г. Особливості оподаткування банківських установ у зарубіжних країнах. Інфраструктура ринку. 2018. 22. С 188-195
24. Ключко Л.А., Підсонна А.Г. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрямки його вдосконалення. 2012. URL:<http://fkd.org.ua/article%20/viewFile/28913/259172>.
25. Ключко Л. А. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення. Науковий вісник НАДПС України. 2014. URL: <http://fkd.org.ua/article%20/viewFile/28913/25917>
26. Кміть В.М., Савоцька М.Я. Напрями вдосконалення системи оподаткування діяльності банківських уста-нов. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018.URL: <http://vestnik-esonom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/16.pdf>
27. Ковач С. О., Безверхий К. В. Облік і звітність розрахунків за податком на прибуток підприємства в умовах законодавчих змін. Бухгалтерський облік і аудит. 2015. № 4. С. 34–43.
28. Куць Т. В., Пікуля В. А. Економіко-правові аспекти податку на прибуток підприємства. Молодий вчений.2017. № 11(51). С. 1211–1213.
29. Кучер С. В. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль операцій з нарахування та сплати податку на прибуток: автореф. дис. ... к. е. н. за спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Житомир, 2012. 22 с.
30. Лисенко О. Укрсиб, Універсал, Приват та інші: банки, які здивували своїми результатами за 2022 рік.URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/articles/ukrsib-universalprivat-i-drugie-banki-kotorye-udivili-svoimi-rezultatami-za-2022-god/>

31. Огляд банківського сектору. Серпень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-08.pdf?v=4.
32. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4
33. Оподаткування банків: навч. посіб. / І.В. Сало, І.І. Д'яконова, Н.Г. Євченко. Суми: Університетська книга, 2010. С. 208.
34. Оподаткування надприбутків банків: скільки отримає бюджетІ як цевплине на банківську систему URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/opodatkovannia-nadprybutkiv-bankiv>
35. Оподаткування банківських «надприбутків»: причини та можливі наслідки. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/opodatkovannia-bankivskyh-nadprybutkiv>
36. Основні показники діяльності банків в Україні. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
37. Орлова В.О., Шунькіна Г.О. Податкове навантаження комерційних банків як фактор розвитку економіки на сучасному етапі// Тематичний збірник наукових праць. -2010, вип. 30, том1[Електроннийресурс]- Режимдоступу:http://www.bank.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2010_30_1/orlova.pdf пБ^ .
38. Пашкурова Н.П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура». URL: <http://intkonf.org/pashkurova-np-opodatkovannya-pributku-komertsijnih-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti/>
39. Пишний А. Фактор незламності: як фінансова система долає виклики війни та що буде далі. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/16/697112>
40. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3480-15>

41. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-УІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
42. Проскура, К. П. Особливості оподаткування банківських установ у 2015 році. Економічний аналіз : зб. наук. Праць. 2015. Том 20. С. 176-186.
43. Сало І.В., Д'яконова І.В., Євченко Н.Г. Оподаткування банків: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2010. 208 с.
44. Сенищ П. Податкове стимулювання розвитку банківської діяльності і в забезпеченні економічного зростання. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2016. 4. 117-127. URL: <http://ibo.tneu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/305>.
45. Сербина О. Г. Вплив оподаткування на дохідність і напрями розвитку банківської діяльності. Національний лісотехнічний університет України. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/vpliv-opodatкуванняya-nadohidnist-i-napryamirozvitku-bankivskoyi-diyalnosti.pdf>
46. Серкіна М. С. Податок на прибуток підприємств: його роль для держави та платників податку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vtei.com.ua/konfa/27_03/4/21.pdf
47. Старостенко Г. Г. Податкове регулювання банків в умовах становлення інформаційного суспільства. Електронний фаховий журнал «Ефективна економіка» 2016 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2449>
48. Суходоля М. В. Роль податку на прибуток у стимулюванні розвитку підприємництва в Україні. Вестник. Наука и практика. 2015. URL: <http://конференция.com.ua/pages/view/631>.
49. Уніан <https://www.unian.ua/economics/finance/banki-v-ukrajini-mayzhe-podvojili-pributok-u-2023-roci-12545562.html>
50. Фінансова система : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра екон. наук І. С. Волохової. Львів: ННБК «АТБ», 2022. 274 с
51. Фінанси: експрес - курс: Навч. посібник / За заг. ред. І. С. Волохової. - Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. 262 с.

52. Фінанси : навчальний посібник у 2-х частинах / за заг. ред. Баранової В.Г. Одеса: Атлант, 2015. Ч. 1. 344 с.
53. Фінанси : навчальний посібник у 2-х частинах / за заг. ред. Баранової В.Г. Одеса: Атлант, 2015. Ч. 2. 309 с.
54. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності у 2010 – 2022 роках / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/><https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2024)
55. Фінансовий портал Міністерства фінансів URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/> (дата звернення 15.04.2024)
56. Юшко С.В.Оцінка чинного механізму визначення прибутку як об'єкта оподаткування. Фінанси України. 2010. № 5. С. 66–75.

ДОДАТКИ

Рейтинг банків за прибутковістю та за типом власника

Місце у рейтингу	Назва банку	Обсяг прибутків за 2022 рік, млрд. грн.	Обсяг прибутків за 2023 рік, млрд. грн.
Банки з державним управлінням			
1	АТ ПриватБанк	23,8	47,1
2	АТ Ощадбанк	0,8	14,6
3	АТ СЕНС Банк	2,7	5,7
4	АТ Укрексімбанк	2,1	4,1
5	АБ Укргазбанк	2,7	3,4
Банки з приватним капіталом			
1	АТ ПУМБ	3,5	6,5
2	АТ Універсал банк	2,8	4,6
3	АБ Південний	0,6	1,6
4	АТ А-Банк	0,5	0,8
5	АТ Ідея банк	0,5	0,6
Банки з іноземним капіталом			
1	АТ Райффайзен Банк	4,1	6,9
2	АТ УкрСиббанк	1,2	6,0
3	АТ ОТП Банк	2,3	5,3
4	АТ Сітібанк	1,4	4,9
5	АТ Креді Агріколь банк	1,3	2,9

Перелік банківських послуг АТ «А-Банку»

Вид клієнтів	Пропозиції	Характеристика
Корпоративні клієнти	Ринки капіталу	Рішення щодо обміну валюти і оптимальне управління фінансовими активами
	Торгове фінансування	Повний супровід бізнесу компанії на внутрішньому ринку і в зовнішньоекономічній діяльності
	Інвестиційний бізнес	Прибуткові й безпечні інвестиційні інструменти
	Корпоративне кредитування	Індивідуальний підхід до кредитних пропозицій з урахуванням фінансових потреб кожної компанії
	Cash Management	Додатковий дохід за рахунок раціонального управління грошовими потоками
Клієнти середнього та малого бізнесу	Платіжні картки	Оптимальний підбір карткових програм та інструментів
	Депозити	Раціональне управління залишками грошових коштів
	Страховання	Страхові продукти для захисту майна і бізнесу клієнтів від всіх можливих ризиків
	Корпоративне кредитування	Індивідуальний підхід до кредитних пропозицій з урахуванням фінансових потреб кожної компанії

	Розрахунково-касове обслуговування	Зручні щоденні банківські операції на вигідних умовах з високим рівнем обслуговування
Індивідуальні клієнти	Персональні банківські послуги	Набір фінансових послуг, консалтингу і супутніх небанківських послуг для ексклюзивних послуг власникам великих приватних
	Послуги приватних осіб	Зручні щоденні банківські операції на вигідних умовах з високим рівнем обслуговування